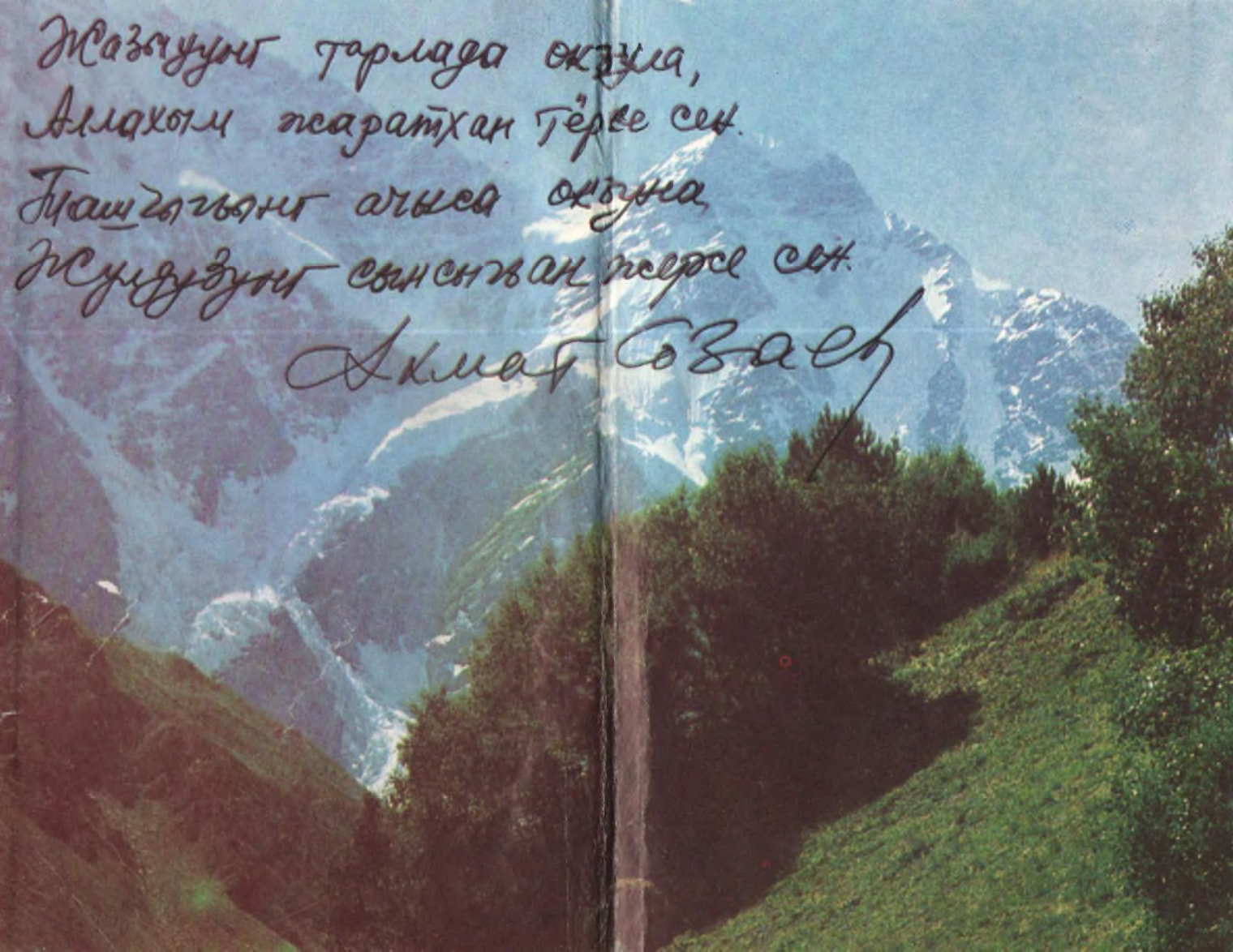
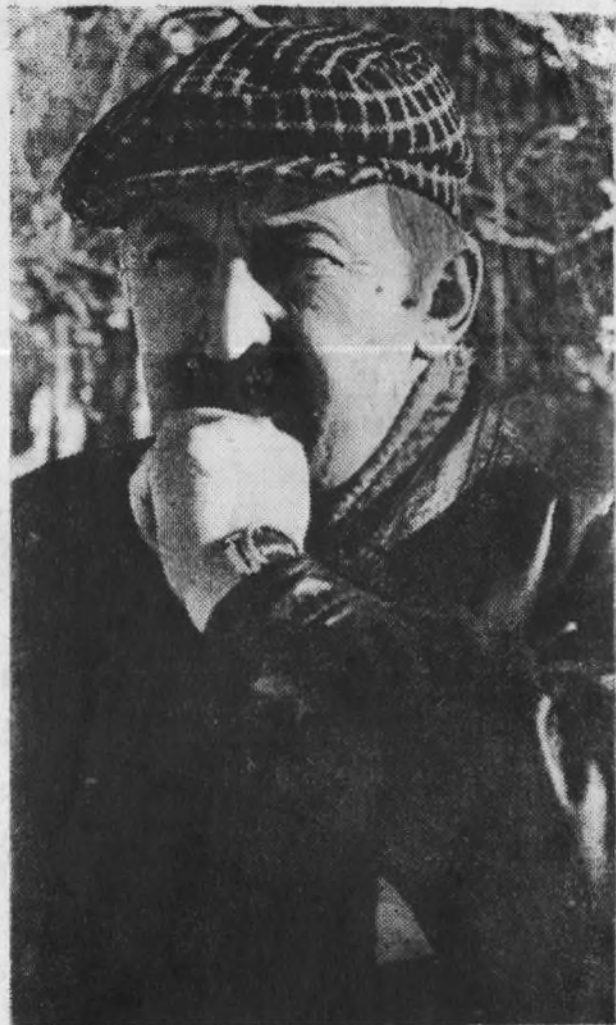

Маздуунг тарлада окума,
Алахонч паратхан терсе сен.

Машгалынг агыса окума,
Муздудунг сынсыган терсе сен.

Алмаг Созаев

Созайланы Ахмат

Назмула
Поэта
Жапар

Назмула
Поэта
Жапар

Нальчик. "Эльбрус". 1995

С 4702100200-039
М 125(03)-95 95

ISBN 5-7680-1039-4

© Созайланы А.,

ОКЪУУЧУМА АЛГЪЫШ СЕЗЮМ

*Палах жолу кенг болгандан,
Сен аманга тенг болгандан
Аллах сактасын.*

*Кюн тийгенде кюнсюзлюкден,
Эрир жерде кюйсюзлюкден
Аллах сактасын.*

*Сабийлеринг абынгандан,
Аман сезден кѳабынгандан
Аллах сактасын.*

*Душманынга тыянгандан,
Халкѳ алында уялгандан
Аллах сактасын.*

*Тыпыр ташынѳ сууугандан,
Жюреклени сууугундан
Аллах сактасын.*

*Умутунѳу унутхандан,
Кеси адамынѳ улутхандан
Аллах сактасын.*

ЭКИ СОРУУ

- Сен жерге нек келесе, кюн?
- Игиликте жол салганны
Жангыртыргъа.
- Сен а нек келесе, кече?
- Аманлыкъны кьолгъа алганны
Жангылтыргъа.

ТАНГНГА АЛАЙ КИРЕМЕ

Танг а жерге къаш бола,
Игиликте баш бола,
Жашау жандан-жаш бола,
Аман адам таш бола

Турса сюерик эдим,—
Тауча сюеллик эдим.

Танг а жерде аз бола,
Жашау саздан-саз бола,
Асыл адам сал бола,
Аман — саудан-сау бола

Турады да, кюеме.
Тангига алай киреме.

* * *

Мен шахаргъа
Гюлле алып келдим.
Да, саугъа болсун дедим.

Мен шахаргъа
Кёгет-жемиш да келтирдим,
Шахар халкъына
Хакъ алмай бердим.

Мен шахаргъа
Жер алып келдим,
Шахарчыла сюрюрча,
Шахарчыла урлукъ себерча...

Жерни уа алыргъа унамады
Улду шахар бу жол.
— Манга хазыр зат
Керекди,— деди ол.

ЭРТТЕНЛИК

Терезеден
Етюп келип,
Къабыргъада,
Къызын жыйрыгъыча,
Тагъылгъанды эрттенлик.

ХОЛАМ

Таулу киши
«Холам» деген сёзню
Жона кетип,
Сын таш этди.
Энди ол аны
Аламны къалайышдан да
Кёрююрча, аллай жерге
Элтин саллыкъды.

Таулу тиширыу
«Холам» деген сёзню
Ийлей кетип,
Гыржын этди.
Энди ол аны
Аламны хар инсаны да
Ашарча, аллай аш къангагъа
Элтин саллыкъды.

Таулула
«Холам» деген сёзню
Алып барадыла,
Елюкнуча.
(Алай жокъду аны асырар жерибиз.)

Нек дегенде,
«Холам» деген сёзню
Биз, таулула,
Асырагъанбыз жүреклерибизде.

ТУТХАН ИШИМЕ АЙТАМА

Сыйынгы кётюрюп, тенг
Этала болмам кюннге,
Ансы, атха минип, мен
Бир чыгъар эдим сенден.

ЖАШАУНУ АТАСЫДЫ
УРУНУУ

Ишди бизге кюч берлик,
Журтну да жап этерик.
Ишлең, алай келеди
Ма бу чууакъ эрттенлик.

Аллыбызда байракъча
Жарытырыкъ — урунуу.
Тау окъуна суймейди
Ишлемей, бош турунуу.

Урунууда табады
Терек да алмаларың.
Иш ахлусу болсунла
Жерими адамлары.

Биз кетгенде къоярыкъ
Жаланда иш болады.
Эринчекни жашауу —
Кече-кюн да боранды.

Жанадыла берчлеры
Къолларыңда халкъымы.
Жашар кюнү кёп болсун
Ишлең алгъан хакъыңгы.

АНА ТИЛИБИЗНИ КЪАДАРЫНЫ
ЮСЮНДЕН САГЪЫШ ЭТЕ КЕЛГЕНДЕ
ТУУГЪАН СЕГИЗ ТИЗГИН

Тилибизде жырлайдыла терекле,
Тилибизде бишедила кёгетле,
Уллу кюн да тилибизде чыгъады,
Тилибизде бешик жыры чагъады.

Ма ол тилни махтайма мен кюн сайың,
Олду булбулауаз, кёккъанат жайым.
Анга кюн тийгенде, мен да жарыйма,
Тилим мудах болса, мен а жарлыма.

УЧСУН, УЧСУН АУАЗЫНГ

Жеттеланы Мустафире

Макъамынгча, жангымды
Таула башындагъы ай,
Мустафир, бююн манга
Кесинг бир жарыкъ жыр айт.

Алай кѣп тилемейме —
Жаланда бир иги жыр.
Учсун, учсун ауазынг, —
Жашауума кѣш бир жыл.

Ауазынг учалса уа —
Сау болур халкъ жарасы.
Сен да, мен да насыпмы
Бир мисаннга жарасакъ.

КЪАЙСЫННЫ ЮСЮНДЕН САГЪЫШЛА

I

Малкъар халкъ жаратылгъанлай, Къайсын
да туугъанды, дейме. Андан бери ол миллети
бла бирге келип турады. Аны ючюн айтама:
«Елген кюню жокъду аны», — деп.

II

— Келигиз, барыбыз да
Халкъ сѣзюню азанчысы,
Кюн муратлы Къайсыннга
Барайыкъ, — деди таулу.
— Барайыкъ, — дедиле таула.

III

Тил къаласын къалап берген
Къайсынны,
Малкъар сѣзге къанат берген
Къайсынны,

Юй жылыуун кѣрмей кетген
Къайсынны,
Елгенде да ълмей кетген
Къайсынны,

Энди ташдан къарап тургъан
Къайсынны,
Кетгенде да жарап тургъан
Къайсынны

© 2008

Биз кюн сайын эсгерейик,
 Тангла бла тенг кёрейик,
 Халккыбызгъа кимден да кёп
 Игиликле этгенди деп,
 Хар инсаннга жетгенди деп.

IV

Халккыбыз асыры кёп
 Ачы палах кёргенден,
 Жашау тауду миллетге
 Азап кёп чекдиргенден,

Тазалыгъы ючюн да,
 Халаллыгъы ючюн да,
 Къол кыйыны ючюн да,
 Адамлыгъы ючюн да

Аллах бизни миллетге
 Ма Къайсынны бергенди.
 Берип, таулуну уллу
 Этгенин да билгенди.

ТЕРЕК АУДУ

Экеуленни къулачы
 Жетмеген терек ауду.
 Къанатлыла къууанчы
 Кетмеген терек ауду.

Жюз жылланы жашагъан
 Кенгбутахъ чинар ауду.
 Тауду къартха ушагъан,
 Ол чинар чыдап ауду.

Кюнню чыккыгъанын кёрюп,
 Сюйюшген терек ауду.
 Тюбюне бир кёй сюрюу
 Сыйынган терек ауду.

Кёп къанатлы уясыз
 Къалды,— терек аугъанды.
 Жокъду энди жиясы,
 Анга жокъ энди танг да.

Тийрени ёксюз эте,
 Къанатлары чачырай,
 Кёзден, кёлден да кете,
 Ауду терек, кычыра.

Шау эте төгерекини,
 Ёз ызын кёя тарда,
 Биргесине терекни
 Ауанасы да ауду.

Терек кетди, кюн бата,
 Жер мудах болду тауда.
 Жаш тереклеге хата
 Этмейин, алай ауду.

ТИЛЕГИМЕ АЛГЪЫШ ЭТЕМЕ

Кюню батхан сабийни
Башын сылап жарытхан,
Къартла турган кыш юйню
От жагъасын жылытхан,

Жаралы къанатлыны
Уясына жетдирген,
Жолсуз къалган атлыны
Къар ауушдан ётдюрген,

Тилегим, сени жангы
Насыбынг тутсун алда.
Ыразыча мен санга,
Ыразы болсун Аллах!

КЪУРШОУЧУГЪА ЧЫКЪГЪАНМА

Къуршоучугъа чыкъганма,
Таза бола чыкъдан да.
Андан къарап, жериме
Алгъыш этерикме мен:

— Юйсюз къалма юйюнгде,—
Дерикме мен эллим.

— Айырылма игингден,—
Дерикме мен элиме.

— Бийик тангларыбызгъа,
Жап-жарыкъ тамблабызгъа,
Аллах, жол бер,— дерикме,
Мен алай тилерикме.

Аллах, сен бизни артха
Къайтарма ол терс мартха —
Ары, ол узакъ мартха,
Огъурсуз, тузакъ мартха.

САНГА ТАЯННГАНМА

Атгаланы Хусейни жашы Анатолийге

Хар ауурлукъ келген кюн,
Хар кыйын сагъатымда,
Мен аууп къалмаз кюн
Сюелгенсе къатымда.

Халымы билгенсе да,
Мен санга таяннганма.
Болушлукъ бергенсе да,
Эс табып, туралгъанма.

Сора шукур этгенме
Сени жашагъанынга.
Ауушладан ётгенме,
Салам бере тангынга.

Сенде халкъны къарамы
Кёюннгенлей барлыкъды.
Сенде жокъду харамлыкъ,
Адамлыгъынг жарыкъды.

Эл таныгъан атангы
Танылгъан жангыз жашы,
Къол узатама санга,
Ачы болмасын ашынг!

УЛЛУ ЖЫЙЫЛЫУДА
МАЛКЪАР ТИЛНИ САНСЫЗ
ЭТИП СЕЛЕШГЕН
ТАУЛУГЪА АЙТХАН
СЕЗЛЕРИМ

Кечеде бар, тангда жокъ,
Санауда бар, санда жокъ,
Къарауда бар, къанда жокъ.

* * *

Биреуге кенг, биреуге тар
 Бу дуняны къарамы.
 Бирде женгил, бирде ауур
 Назму этген къаламым.

Биреуге тюз, биреуге терс
 Бу аламны жоллары.
 Игиликге учуналла
 Санга узатхан къолларым.

ЖОКЪДУ БИРЛИГИБИЗ

Хар ташыбыз бизге керек,
 Хар шаудан да — байлыкъ бизге.
 Тангига жырын айтхан терек
 Къууат берди жерибизге.

Тау башлада, акъ танглада
 Халкъ тарыхын излейбиз биз,
 Тюз ниетли инсанлагъа
 Ырахатлыкъ тилейбиз биз.

Барды кеси юйюбюз да,
 Жерибиз да, игибиз да,
 Биргебизге кюнюбюз да,
 Адетибиз, тилибиз да.

Алай бизде жокъду бирлик.
 Элге тирлик боллукъ бирлик.
 Олду — халкъгъа кюнню берлик,
 Тамбла да къайтып келлик.

АДАМ АЗАН КЪЫЧЫРАДЫ

Адам
Азан
Къычырады ёмюрле теренинден.
Жангы тангдан
Чыгъа ауазы, кёкге жетген
Да терегимден бийик...

Ёмюрлени жарыта
Келеди азан.
Ол — Къурапча, тазады,
Таза.
Адамла уллу бола,
Агъачла журлу бола,
Сокъурла кёзлю бола,
Тилсизле сёзлю бола,
Эришиле субай бола,
Жарлыла уа бай бола,
Тынгылайдыла азаннга,
Ол сейирлик жырлы тангнга.

АКЪ СУУНУ КЕГЮНЮ
ЧАЛБАШ АУАЗЫ

Кечеден къартайып
Чыкъгъан бетими бир
Сылачы, сылачы.
Къыйын жолдан къалай
Къайталгъанымы бир
Сурачы, сурачы.

Сора сен, аллымда
Олтуруп, бир ауур
Ахтынчы, ахтынчы.
Мен а санга къарап
Кече узуну, танг
Атхынчы, атхынчы...

Эрттенлик а келир,
Сазбет бола, арий,
Тюгене, тюгене.
Акъ сууну кёгюню
Чалбаш ауазы
Тюрлене, тюрлене...

ЖЕКБАШНЫ ХАЛКЪГЪА
АЙТХАН СӨЗЛЕРИ

Менме санга баш, менме — бийлик.
Аллыма келирсиз ийилп.

Кесимден чыгдады эрлик да,
Кесимме — эркинлик берлик да.

Бермесем а — сынсий турурсуз,
Бермесем а — сыйсыз улурсуз,

Бермесем а — божурсуз олтан,
Ауур көрюне жап-жарык тап.

Аудурумма мен хар игинги,
Сууутурма жылы юйюнгю.

Аны бил да, аллымда ийил,
Ма менме, менме сени бийилп.

КЪЫЧЫРЫГЪЫМ БЛА
БАСЫП,
ЖАРАМЫ АЧЫГЪАНЫН
СЫНТЫЛ ЭТГЕН
САГЪАТЫМДА
ЖАРАТЫЛГЪАН НАЗМУ

Ауур арбаны
Тарта, тюгеннген
Мудахкёз атха
Ушайма энди мен.

Бир-бирледе уа —
Салта тюйген таш
Кирик, инжиле,
Болама мен тас.

ЖАРЫКЪГЪА АЙТАМА

Халалса...
Саусуз онг тапды сенде.
Хауагъа ышаруу бердинг.

Чапыракъкёзсе. Дайым жангыса.
Шатыкса. Къарачы,
Сени кючюнгден къарылгъач балаларын
Кюн таякыгъа къондурду, тизин.

Мен а сенде
Кырдыкланы окъуйма.

* * *

Черек барады,
Ашыгъын барады тенгизге.
Барады, билмейин
Анда тутуллугъун,
Анда жутуллугъун,
Анда унутуллугъун...

Черек барады...

АДАМНЫ ТАБИЙГЪАТХА
АЙТХАН СЕЗЮ

Жангыла, жангыла,
Жангыдан жангыла,
Жырынгы жилигдым,
Жарала жангыра.

Жанкѳозла жашнагъан,
Жумарукъ жырлагъан
Тарланы таралтдым,
Тойдура жанынгдан.

Билмей да жангыла,
Билип да жангыла,
Мен сени сындырдым,
Ачюдан жандыра.

Сен а тѳезе, тѳезе,
Сен билмей да тѳезе,
Сен билип да тѳезе,
Тѳѳюмюнг бла
Хар писанны эзе.

Санга, кесими ашай,
Алай кѳарап турама.
Энди мен кѳара журтда
Кѳала, кѳала турама.
Энди мен кѳара кѳала
Кѳалай, кѳалай турама.

Сен а тынгылайса,
Тынгылауунг тапг буза,

Жауа, жауа уу бузла,
Сен а азадан-аза.

Ауруйса, ауруйса сен,
Тауларынг ауругъандан.
Ауурса, ауурса сен
Кѳоргъашинг жел ургъандан.

Тереклеринг кѳуруйдула,
Тилеклерим кѳуругъанча,
Череклеринг таркѳаялла,
Тилеклерим таркѳайгъанча.

Уи ийисини унутуп
Кѳояды тирмен тапым.
Кѳуру кѳазан асарча
Бола турады бапым.

Билеме, ана сютю
Аз болады, аз бола.
Алай бла жашауум
Саз болады, саз бола.

Мен — адам улу,
Былайлай барсам,
Мен — адам улу,
Ангсызлай кѳалсам,
Мен — адам улу,
Санга тыямасам.
Мен — адам улу,
Жыртхычылыгъымы тыялмасам,
Ез телилигиминг туюлмасам,

Сабийле туумай кьалырла,
 Оюлурла кьабырла,
 Таула алаша болурла.
 Ол заманда кюн таятгы
 Манга садакь окъча
 Чанчылыр.
 Ахыр сагъатымда
 Ким сылар да чачымы?!

Кёрмей эсенг да,
 Жокъду сенден жютюкёз.
 Сёлешмей эсенг да,
 Жокъду сенден жютюсёз.

Эшитмей эсенг да,
 Бардыла кьулакъларынг.
 Жокъду сенича тынгылай билген.
 Атламай эсенг да,
 Бардыла аякъларынг.
 Жокъду сенден терк жюриген.

Жетер жерине жетмей,
 Энди кёз кьарамынг
 Энди уа сёзюнг
 Чапыракъдан ётмей,
 Сени ынчхагъанынгы
 Адам эшитмей.

Жюрегинг а — тенген тенгизде
 Ажашхан кьайыкь.
 Тутулады толгъан айынг.

Таш-агъач асыры тотдан,
 Сарнауунг келеди окъда,
 Жер шары чыгыр бола,
 Жаз чилледе келе боран.

Тау къушла учалмайын,
 Темир къушла элек этип кёкню.
 Кёреме чыгъалмайын
 Къычырыкь этген чёпню.

Чылмыкълы сабийле,
 Чалмыйыкь сабийле
 Тууа турадыла.
 Тангладан кёз жашла
 Тама турадыла.
 Алай ёчюреме
 Кеси кюнюмю кесим...
 Аллымда уа — гюл тала угъай,
 Тютюн эте тургъан кесеу.

* * *

Къолларым санга
Асыры тартдыргъандан,
Бармакъларым
Санга жолла болуп...

Ала — сагъышларымдан
Ышарыуунга элтедиле
Мени эсими.

Анда сора ол жоллада
Санга айтырыкъ
Таза, иги сёзлерим да
Барадыла.

Къара алаңы алларына,
Чыкъ да, къара...

БИРГЕ КЁТЮРЕ ЖАШАУНУ

Сенден иги жокъду манга,
Хар сёзюм бетинге жараша.
Сеп барса — жашауум жангы...
Да сепсиз мен къалай жападым?!

Юйю да къууанчлы этип,
Бетинг эрттеплекден толгъанды.
Огъурлудула кёзлеринг,
Ауазынг а — жап-жарыкъ тангды.

Сабийле ёсдюре, барабыз.
Бирге кётюре жашауну,
Бир жырыны бирге жырлайбыз,
Сабырлыгъын кёре акъ тауну.

* * *

Сымарланып, тиширыу,
Кюзгюню да арытып,
Бютюнда ариу болуп,
Кеси кесин жаратып,

Бар амалын аямай,
Бетин гюл кибик этди,
Сора ёз чырайына
Бюсюреп, чыгып кетди.

Алай чыкъды эшикге,
Кёзлери кёзюр ойнай.
Эринлери ышара,
Къашлары — жангы айла.

Жолда алай барады,
Къоллары тепсегенлей.
Жюреги уа урады,
«Хайда», «хайда» дегенлей.

Тиширыу барады, бек
Омакъ жыйрыгып кийип.
Уууртлары жаналла,
Бишген алмала кибик.

Барады, жолу анга
Зауукълугъун да берир.
Алда уа, анда, алда
Эри сакълайды, эри.

* * *

Ата журтум!
Къучакълай эдинг,
Къучакълай эдинг
Къанлы душманны
Ууатып къайтхан
Жашларынгы,
Къучакълай эдинг,
Жараларын ачитмай...
Алай жаланда сен
Къучакълай билесе,
Ата журтум.

* * *

— Алтын алай кыйын
Нек табылады?
— Азчыкылай турур ючюн.
— Сора жангы эшик
Нек салынады?
— Ачыкылай турур ючюн.

АУРУГЪАН ТАУЛУГЪА

Минги тауну хауасын
Алып келгенме саңга,
Сау боллукъса, билеме,
Солугъанынглай андан.

Мен саңга суу келтирдим,
Чегем чучхурларындан.
Ол — дарманды, ийнан сен,
Дарманланы барындан!

Сора уа Чирик кёлюю
Кюзгюсюне ётерсе.
Анда жарыкъ бетинги
Кёрюп, шукур ётерсе.

Сен жолунга чыгъарса,
Акъ танг бла тенг тура.
«Жерим сауда, мен да сау», —
Дерсе, жангыдан тууа.

* * *

Тау төшпени акълыгъы,
 Ма, башыма тюшгенди.
 Жюк да — ауур, жол да — тик,
 Аууш бийикди энди.

Ишлерим а — кепден-кеп,
 Келелле жангылары.
 Кече узуну кез кысмай,
 Чырагъым жанганлайын...

Бу дуньядан кетсем да,
 Къайгыларым, зынгырдай,
 Мени ызымдан келликча,
 Кёрюнедюле алай.

ХОНШУМ

Барды мени да хоншум,
 Сау болсун хоншум!
 Аллай хоншу, аланла,
 Сизге да къонсун!

Бар жашауу — ишинде,
 Темпрчиди ол,
 Битеу тарда белгили,
 Уста, алтынкъол.

Аны аты — Рамазан,
 Элде уа Мазан
 Деп къойгъандыла, болмай
 Соргъан не оргъан.

Кенг жауурунлу, бийик
 Адамды Мазан.
 Бети ачыкъча, жүреги
 Да ачыкъ, таза.

Орамда уллу атлай,
 Барычуду ол,
 Аны кётюралмайын,
 Бюгюлгенча жол.

Кёрдюм, бу кёмюр ийис
 Этген къоллары
 Аны кесинден эсе
 Къарт болгъанларын.

Гуу-гуу эте гюрбежи...
 Жютю кезлери...

От жарыгында агъа
Терлегенлери.

Салта тѣш бла жырлай,
Темирин кюйген
Ийисин мен хоншуму
Ишинде суюдум.

Ингирде уа келеди
Юйюне, арыш,
Лякъ машипасына
Ауур къаланыш.

— Салам алейкум, Мазан,
Бизге къайта бар,
Арыгъанынг да кетер,
Айрап тарта бар.

ЧАПЫРАКЪ БЛА ТАШ

Чапыракъ келгенди жангыдан
Шатыклыкъ чыгъар ючюн.
Таш а тургъанды жангы ызда,
Хар затха чыдар ючюн.

Жерибизге киргенде душман,
Ташха окъ тийди, чачырап.
Учуп жетди да, кесин дарман
Этип кьойду чапыракъ.

ПОЭТЛЕ ЖАРЛЫ БОЛАЛЛА

Къаяла сагъышлы болалла,
Акъ тангла алгъышлы болалла.

Терекле жолоучу болалла,
Сур желле жонуучу болалла.

Жулдузла жияуукъ болалла,
Черекле жырлауукъ болалла.

Тау башлары къарлы болалла,
Поэтле уа жарлы болалла.

АРЫШ КЪАЛЫРМЫ
ТАУЛУ?

Кёзжетмезден агъа-агъа,
Къарамымда аза-аза,
Жауады чалбаш къарым.
Болгъаныча эртте-эртте,
Кеси жүгюн элте-элте,
Таулу жолунда барыр.

Кеси кесин талай-талай,
Сагъышларын тарай-тарай,
Къарда учады тауум.
Бюгюн жашау эталмайын,
Ауур жүгюн элталмайын
Арын къалырма таулу?

ПАЛАХНЫ ДА ХОРЛАЙДЫ
БИРЛИК*Сильва Капутикянна*

Халкынгдан кеп адам жоюлду,
Жер теби, койсюзлюк этгенде.
Ташын да атылды жолунда,
Къаралып келгенди эрттенинг.

Сизде хар жаралы чыракъда
Жюрегинг да жанады, сарнай.
Миллетинг ачыгъан сагъатда
Тюзлюгюн кюч бергенди санга.

Сюелди инсаны аламы —
Тюп болмай, жашайды умутунг.
Бирикди бу дуния адамы,
Гурушха сёзлени унутуп.

Жилядыкъ, юйлеринг оюлуп,
Черекле къан жугъу акъгъанда.
Айастан а къалмаз жоюлуп,
Арарат ачылыр акъ тангда.

Кёребиз, бирликди — уллу кюч,
Палахны да хорлайды бирлик.
Бешикле тебретир жангы кюн,
Халкъ жыры ёлмезин да билдик.

ЖАШЫРЫН ТАЛАГЪА *
АЙТЫЛГЪАН НАЗМУ

Хар къанатлынг, эрикмей,
Ез тилинде жангыдан
Жырлайды санга, санга,
Къууана хар тангынга.

Ала ариулугъунгу
Биледи, кери, кери,
Аксы алай сейирлик
Жырлайлаз эдиле.

* Жашырын тала — Акъ Сууда жерни аты.

* * *

Тепсейсе, манга байрам кѣурап,
Кѣолларынг а уча, ышара.
Мен ангылайма, санга кѣарап:
Сен тепсейсе — кюном жарыкѣ.

Алай тепсейсе, алай женгил,
Мени да учаргѣа юйрете.
Сен тепсейсе, бушууну женгил.
О, кѣалай жарыкѣды тийреде!

Саугѣа эте кѣз кѣарамынгы,
Тепсейсе сен — дунням жарыкѣ,
Елюмсюз этдинг сен жанымы,
Нюрлене битеу жер шары.

КЕЧГЮНЧЮЛЮКНЮ ЖЫРЫ

Беш да тау элли оту ёчюлдо,
Терекле кѣалай чакъсынла?
Таулу дунияны кюню батханды,
Жулдузла жилий чыкъсынла.

Жулдузла жилий, алай чыкъсынла,
Зорлукъну жолу кесиле.
Малкѣарда энди адам кѣалмады,
Елгенле кѣобуп келсинле.

Елгенле кѣобуп, алай келсинле,
Терс оноу отда кюерча.
Бизге бу кюнню берген мурдарны
Анасы кѣара кюерча.

Ой, Холам черек, ол толгѣан черек,
Кѣаягѣа кесин урады.
Халкѣыны ызындан кѣарап Дыхтауум,
Жилиау жыр айта турады.

КЕК АСЫРЫ ЧУУАКЪДАН

Кек, асыры чууакъдан,
Жерге жете турады,
Ай да чыгыш, чорбатдан
Эшмелерин бурады.

Жулдузла уа теңсейле,
Кекде уллу той бара.
Мени жарам, терсеймей,
Тургъанча иги бола.

АНАМЫ КЪОЛЛАРЫ ДА ДУГЪУМА ИЙИС ЭТИУЧЮ ЭДИЛЕ

Сакъ жауун жетди, жууа
Сехлени, юй башланы,
Жауады ол, сууута
Къызып тургъан ташланы.

Ол, хауаны да жууун,
Таза этип къойгъанча,
Кёрюндю манга бюгюн,
Хар чаныракъ тойгъанча.

Жол букъусу да чёкдю..
Жауун уча, кетеди.
Арбазыбыз а энди
Дугъума ийис этеди.

Эсимдеди: жайны бу
Кезиуонде анамы
Къоллары да Акъ Сууда,
Кенгерте бу аламны,

Дугъума ийис этип
Туруучу эдиле анда.
Атам а, жаз башыча,
Жауу эди ол заманда.

ТАНГ —
ТЕШИКЛИ КЪАЛАЧ

Уян да, тангнга,
Тангнга бир къара.
Бергенча ананг
Тешикли къалач.

Къууанырса алай,
Сабийликдеча,
Тюбесенг тангнга,
Эшикни ача.

Танг а сюеди
Санга келирге,
Жарыкъ хапарча,
Юйге кирирге.

— Жууукъ бол! — дейик
Акъ къашлы тангнга,
Игилик тилей
Барырбыз анга.

Къарадым да, танг
Табийгъат берген
Тешикли къалач
Сундум бу жерде.

АНАМЫ ЭГЕЧИ
АТТАЛАНЫ ЧУННАЙНЫ КЪЫЗЫ
КЪЫЗЧЫКЪНЫ ЭСГЕРГЕНДЕ
ТУУГЪАН ТИЗГИНЛЕ

Мени уа кётюрген сен эдинг,
Билсинле, анама тенг эдинг.

Бу кюнюм асыры ауурдан
Ауанам окъуна ауруду.

КЪАРТ КЪАТЫН БЛА КЪАРТ КИШИ

Къарт къатын бла
Къарт киши —

Таулада бирге жашагъанла,
Бурхуларын бирге ашагъанла.
Кеслери да бирге ушагъанла...

Къарт киши бла
Къарт къатын —

Узая-узая баргъанла,
Жашауну жолунда талгъанла,
Бюгюн а атылып къалгъанла...

Къарт къатын бла
Къарт киши —

Бек ауур кюнлери жетгенле,
Балалары учуп кетгенле,
Мени жүрегим бла ётгенле...

ЖАШЛАРЫ КЮЙДЮРГЕН АТАНЫ СЕЗЛЕРИ

Ууатдыгъыз сиз мени,
Аямайын сындырып.
Экигиз кесигизни
Жаныуарла сундуруп.

Сыйлы кюнню къаралта,
Келгенча бизге палах.
Сиз бир бирге чапдыгъыз,
Уруп къойгъанча Аллах.

Андан эсе мен ёлюп,
Юсюме аугъаегиз.
Кесигизни ачитмай,
Адамлай къалгъаегиз.

Энди мен бетигизге
Къалай къарайым сизни?
Айырыр чекге жетдим
Бир бирден экигизни.

Ой, насышсыз башсызла,
Сиз, менден да уялмай,
Бир бирге илиндигиз,
Кесигизни тыялмай.

Анагъызны акъ сютю,
Урса уа не ётерсиз?
Жеригизде жер тапмай,
Сора къайры кетерсиз?

Бу кече кьалтырады
Сизни кётюрген кьолум.
Аусам, сизге таяныр
Онгум кетеми болур?!

Жокъду башха амалым,
Кюе тургъанча айым.
Мен ышанган сиз эгиз,
Да сизге тарыгъайым.

Былай этип турсагъыз,
Басхычымдан а кьалай
Туталырсыз, мен ёлсем,
Жамауат сизге кьарай?

Бу сёзлени айтады
Энди осал атагъыз,
Сизни юйреталмагъан,
Энди бу сал атагъыз.

ИЧГИЧИНИ АНАСЫНЫ ЖИЛЯУУ

Ичме, ичме дей кетдим да,
Кесим этдим сени ичгичи.
Эшикте чыкъмазлыкъ болдукъ,
Тауусула жашар кючюм.

Андан эсе уа жамауат
Ёлгеними кёрге эди,
Жангыз эгечим юйюме
Сарнай, алай келге эди.

Кьалмады санга кюлмеген,
Аягъы кир сюрте санга.
Сени ичгичи мен этдим —
Налат манга, налат манга.

ЖАШЫ АЖЫМЛЫ
ЖОЮЛГЪАН
КИШИНИ СЕЗЛЕРИ

Адам этдим мен сени,
Аман этдинг сен мени.

Кѣп кѣубултдум мен сени,
Нек кѣурутдунг сен мени?

Нек жиятдынг, улутдунг?
Жашаууму унутдум.

Кѣшны бузуп эритдим.
Кѣабырлагъа жол элтдим.

АНАНГ АУРУСА

Ананг ауруса,
Юйюнг юй туююл.
Кюнюнг да жокъду,
Турса да тийип.

Таза сууунг да —
Энди кѣара суу.
Болмаз дуньяда
Сенден кѣарыусуз.

Жулдузларынг да
Чыкъдыла ауруп,
Кѣз кѣарамынг да,
Сѣзюнг да ауур.

Ананг ауруса,
Хар такъыйкѣанг да
Ауруп кѣалады,
Ауруйду танг да.

Арбазынг да тар,
Жаимай отунг да,
Кетеден-кете
Бетинг-кѣутунг да.

Кесинг да ауруйса,
Ауруса ананг, —
Чырагъынг мутхуз,
Жашауунг аман.

АДАМ ДУНИЯДАН КЕТСЕ

Адам дуниядан кетсе,
Алашаракъ болады тау дэ.
Адам дуниядан кетсе,
Бар нюрюн тас этеди танг да.

Адам дуниядан кетсе,
Таркъаяды уллу черек да.
Адам дуниядан кетсе,
Къартайып къалады терек да.

Адам дуниядан кетсе,
Хар инсан да болады жарлы.
Адам дуниядан кетсе,
Болады дуния жаралы.

САБИЙЛИГИМ

Кюн чыкыгъанды, зынгырдай,
Жарыкъ, тазады орам...
Эки адам келеди:
Атам — бири, бири — анам.

Келедиле, манга уа
Жокъ аладан иги адам.
Алларына чабама:
Анам — бири, бири — атам.

* * *

Кетди бюгюннгю кюн да.
 Къайтмаз ол, болмаз жангы.
 Аны биледи ким да,
 Ким да билмейди аны.

Тамблабыз келеди,
 Къучакълай сур таулары.
 Аны ким да кѳреди,
 Ким да кѳрмейди аны.

АНА

Сабан сюреди жашы,
 Анга къарайды ана —
 Жерде хар зат да ахшы,
 Жерде хар зат да жангы.

Ишлей турады жашы —
 Ана тилеги келди.
 Экисинден насыплы
 Бир жан жокъду бу жерде.

Атасыны ташында
 Жер сюреди баласы.
 Баразаны башында
 Сюеледи анасы.

ЖАШАУ — КЮРЕШДИ

Жолунгу къарын кесинг кюре,
 Кесинг барыргъа керексе алгъа.
 Жашау — кюреш, харкюннгу кюреш,
 Жююнгу да кесинг элт жолда.

Жашау — кюрешди, уллу кюреш,
 Кюрешди акъ тангны атыуу.
 Бек тойгъан а жашайды кюле,
 Билмейин кюрешни татыуун.

Кюнюнгу кесинг ишле, кесинг, —
 Кёрсюнле кюрешни жарыгъын.
 Сени кюнюнгу кюрешде келсин,
 Жашама, биреуге жалынып.

АТА ТАШЫ

Ата ташын, къарт ташын
 Къучакълагъанды таулу.
 Башын ачып, акъ башын,
 Къарап тургъанды тауу.

Ата ташы — бешиги,
 Туз-гыржыны да болду.
 Анга айтды ол иги
 Жырларын да ёр жолда.

Ата ташын къучакълап,
 Унна этгенди таулу.
 Ата ташы — тау чакълы,
 Кюн жылыуундан толу.

* * *

Къанат къагъыш кетедиле,
Кетедиле ыйыкъла.
Сур заманны сур желинде
Агъаралла мыйыкъла.

Юркюн баргъан жылкы кибик.
Озадыла жылларым.
Кюн сайын къысха бола
Барадыла жолларым.

Менден къачыш ётедиле,
Ётедиле ыйыкъла.
...Къайнагъан кёк тенгизледе
Батадыла къайыкъла.

* * *

Жангыз жашы дуниядан кетген киши
Жиляйды, тюгене, гитче да бола.
— Битген эсе да энди мени ишим,
Жамауатха келмесин, — дейди, — палах.

Сыпсыйды жана тургъан эмен терек,
Элиа бла къалып бетдеп-бетге.
Кюе эсе да, этеди ол тилек:
— Иги танг атсын, — деп, — бу къудуретге.

ОРАМДА

Чыракъла жанадыла
 Бу туманлы орамда.
 Къайры эсе да ашыгып
 Барышалла адамла.

Бир бирге жарыкъ хапар
 Айтадыла чыракъла.
 Ышарадыла ала,
 Хар ётгенни къучакълай.

Жанадыла чыракъла,
 Игилик излегенлей,
 Адамлагъа: «Жолугъуз
 Ахшы болсун!» — дегенлей.

Адамла уа, бир-бирге
 Ышаннган да этмейин,
 Сёлешген да этмейин,
 Ышаргъан да этмейин,

Ашыгып барадыла.
 (Уллу черекди — барыу.)
 Бу толкъунлу орамда
 Жетишмейди ышарыу.

МЕН ДА АНЫЧА
КЕЛСЕМ ЭДИ

Танг келеди! — Ауругъан
 Адамынг да сау болур.
 Угъайгъа чыгып тургъан
 Ишлеринг да хау болур.

Танг келеди, аллына
 Чыгып, къолун да бир тут.
 Тюненеги къабыннган
 Кир сёзлени да унут.

Къалай игиди тангны,
 Былай жарыкъ келгени,
 Сау кёргенибиз аны,
 Юйюбюзге киргени.

Танг келеди, таулуча,
 Къарай келеди, къарай.
 Мен да бирде, аныча,
 Келалсам эди алай.

ЖИЛЯЙДЫ ЧЫРАКЪНЫ ЖАРЫГЪЫ

Кечени сырына кѣшула,
Жиляйды чыракъны жарыгъы.
Сабийи кыйынды кѣоншуму,
Амалсыз жүреги жарыла.

Анасы айтады кѣайтарып:
«Бир Аллах сакъласын жанынгы!»
Дарманлыкъ эталмай, арып,
Ол сѣзле кетелле жаууннга.

Ючжыллыкъ адам а жатады,
Аурууну отунда шон эрий.
Танг да бир сагъышлы атады.
Энди ол кѣоншума не берир?

* * *

...Кѣолларынг
Учдула да кетдиле менден,
Сууукъдан кѣачхан кѣанатдылача.
Кѣол аязларым
Кѣуппа-кѣуру...

Он бармагъым —
Он мудах кѣыл.
Он бармагъым —
Он мудах жыр.

ТАУЛУ ХИЧИН

Халкыбызны берекети —
Кюн шорюнден толу хичин.
Азатлыкны азыгыса,
Жаулу хичин, таулу хичин.

Аналаны кьолларында
Ийленесе, тууаса сен.
Аш кьанганы магъанасы
Болгъанлайын тураса сен.

Таурухлада айтылгъанса,
Санга жырла этип нартла.
Сенден кьарыу алып, алай
Жашайдыла чалбан кьартла.

Кёи палахдан да кьутулуп,
Къайтып келдинг тауларынга.
Къууанабыз татыуунгу
Тас этмейин тургъанынга.

Сенсиз ана тилибиз да
Къалыр эди жарлы болуп.
Ечюлмесин бет жарыгынг,
Юзюлмесин баргъан жолунг.

КИЧИБАЛЫКЪ ЭЛДЕ АЗАТЛЫКЪ
АХЛУСУ, ФАЙГЪАМБАР СЫФАТЛЫ
КЯЗИМНИ 130-ЖЫЛЛЫГЪЫНЫ
КЪУУАНЧЫН ЭТГЕН КЮН
АЙТХАН СЕЗЮМ

Бююн, бу сыйлы кюн,
Кязим жүрюген жерде атларгъа,
Ол ичген шаудандан уртларгъа,
Ол солугъан хаудан жутаргъа,
Кязимни таныгъан бу
Огъурлу акъсакъалланы
кьолларын тутаргъа деп,
Сора кесибиз да бир кесек *Кязимирек*
болургъа деп,
Алай келгенбиз берн.

АДАМ УРЛУКЪ СЕБЕДИ

Танг аллында бараза
 Айтады жангы жырып.
 Кёк а тазады, таза,
 Жер а жылыды, жылы.

Адам а — урлукъ себе,
 Жер а — чирчикден кёбе,
 Хар мирзеу бюртюк кюнден
 Чартлагъанча кёрюне...

Алай себеди адам,
 Уллу жерге ышанып.
 Айтыучусуча атам,
 Жангырады жер шары.

Сыртына тузу чыгып,
 Къолунда бюртюк чагып,
 Адам себеди урлукъ,
 Кимди да андан уллу!

ЖАШАУУНГУ ЭТДИРМЕ КЮЛ

Хар бир ипсан — манга байлыкъ,
 Битеу дуния — мени юйюм.
 Уллу жерни бир кыйыры
 Жана эсе, мен да кюйдюм.

Саутла кёп — олду ауруу...
 Эс жый, адам, мудахды кюн!
 Ётген къанлы отну унутуп,
 Жашауунгу этдирме кюл!

КЪАЛДЫ БЕТИНГ БЕТИМДЕ

Бюгюн тюшгенсе манга,
Гюллеге чыкъ тюшгенча,
Алай тюбедим санга,
Бир бек жарыкъ тюшгенча.

Чыкъ тюшгенча гюллеге,
Манга тюшюп къалдың сен,
Жырын айта гюлмендинг,
Шауданынгдан къандым мен.

Сен кетдинг да, олсагъат
Сууукъ болду босагъам.
Кюн къалгъанча битимде,
Къалды бетинг бетимде.

КЕСИ КЕСИМЕ
АЙТЫЛГЪАН НАЗМУ

Кюрешесе, кюрешесе,
Сен кесинги юлешесе.

Къутсузгъа да, юйсюзге да,
Огъурлугъа, кюйсюзге да,

Игиге да, аманнга да,
Чыкъ кёзюне, аламгъа да,

Сени биреу терилтсе да,
Тейри кылыч керилсе да,

Сен кесинги юлешесе.
Итле бла юрюшесе,

Ёлген бла ёлюшесе,
Туугъан бла кёрюшесе.

Сен къалайса деген а жокъ,
Сен жарайса деген а жокъ.

Тау черек а, ишин эте,
Къайыгъынгы элте, элте...

Къажымайын бара, агъа,
Ашыгъады узакълагъа.

Ашыгъады истемейин,
Эслемейин, эслемейин

Сен Малкъарда къаллыгъынгы,
Халкъ ыспасын аллыгъынгы.

ЖЫР ЖАРЫТХАНЛАЙ ТУРСУН ЮЙЮНГЮ

Жерибизге келеди кызыл танг...
Сау эселе ананг, атаңг,

Жашауунг — иги, къууанчы — кюнюнг,
Чакъгъанлай турады гюлюнг,

Отунг жанады, от жагъанг — жылы,
Бийикде учады жырынг.

Келеди, алмача, төгerek танг...
Жашасынла ананг, атаңг!

Жыр жарытханлай турсун юйюнгю!
Къууанчып кёр сабийинги!

* * *

Кечени юсюмден
Тешдим да,
Кёлекнича, тешдим да,
Алай чыкъдым
Тангнга.

* * *

Арбаз... Толгъан ай....
 Ауур-ауур атлай,
 Арбазгъа кирди
 Акъ ийнек.
 Арбазымы керди —
 Акъ ийнек.
 Ингирча, уллу
 Акъ ийнек.
 Ингирча, ауур
 Акъ ийнек.
 Акъ ийнек желини,
 Айча, толлу.
 Айча толлу.
 Ховшуму субай келини,
 Айча, жарыкъ ышара,
 Айча, жумушакъ къарай,

Акъ ийнекни
 Сауады,
 Сауады.
 Бармакъларындан сют
 Тамады,
 Тамады.

Акъ ийнекни сютю —
 Жылы,
 Къалып,
 Жашчыкъны къолчукларында,
 Эрипчиклеринде къала.
 Сют ийисден
 Толду

Кенг арбаз,
 Анга ышара,
 Ышара
 Кём-кём жаз.

Сют ийис кёкге да
 Чачылды,
 Чачылды.
 Ай жарыгъы
 Сют татыулу,
 Сют татыулу.
 Сют тамычыды
 Хар жулдуз ингирликде.
 Акъ ийнек сауулсун игиликге,
 Игиликге!

КЪОЛЛАРЫНГЫ КЪУБУЛТАЛЛА КЪОЛЛАРЫМ

Къолларынгы къубулталла къолларым,
Сыфатынгы ийнакълайды къарамым.
Хар затым да игиди сен барса да,
Бек багъалы, бек да сыйлы адамым.

Бетими жарытады сени бетинг
(Мени чырайлы да, жигит да этип),
Бар дуниядан сенсе сайлап алгъаным,
Бек аяулу, бек да кеси адамым.

* * *

Келеди, келеди танг,
Терезеле ачыла...
Чыкъ мянчакъла чачыла...
Кете жерден ачыула...

Танг келеди, келеди,
Чапыракъла ышара...
Игиликте ышана,
Таула башлары жана...

АНАМЫ БЕТИ,
АНАМЫ КЪОЛЛАРЫ

Бийикликте
Тансыкъ болуп
Тура эдим да,
Къушну учууна
Тыянып чыкъдым таугъа.

Андан эследим
Табийгъатны бети жыйырылып,
Къоллары жарылып
Тургъанып.

Сора алайда, бийикле бийигинде,
Эсима тюшюп къалдыла
Анамы бети,
Анамы къоллары.

ТАУЛУМА ДЕЯЛЛЫКЪМА

Бир жангы сѣзюме таянып,
Ёрге турду эсе жыгъылгъап,
Бир инсан окъуна чыкъды эсе,
Китабыма кирип жылынган,—

Терс къарамаз Минги Тау манга,
Харам болмаз ашагъан ашым,
Энди таулума деяллыкъма,
Жерибизни мен да бир жашы.

АНАМА АЙТАМА

Къайдан да санга,
Санга къайтыучем.
Не сёзюмю да
Санга айтыучем.

Сени къатынгда
Болмай бир къайгъым,
Ачыкъ тенгизде
Жюздю къайыгъым.

Битеу кючюнгу
Манга бердинг сен,
Мени кимден да
Иги кёрдюнг сен.

Къара туманны
Кесинге алып,
Жарыкъ кючюнгу
Манга чыгъарып...

Къол аязларын
Тирликли, жерча.
Бетинг а — сабыр,
Толгъан ай дерча.

Сени кёрюучем
Не узакъдан да.
Санга келирем
Не тузакъдан да.

Сен айтсанг, ариу
Эштилди атым,
Сен къарагъанда —
Субай сыфатым.

Бар аналагъа,
Ушагъан анам,
Бар аналача,
Жашагъан анам.

Болсада, аллай
Ана жокъ эди.
Жарыкъ жүреги
Манга жол эди.

ЖАНГЫ ЖЫЛЛА ЭСКИ БОЛУП КЕТЕЛЛЕ

Жангы жылла эски болуп кетелле,
Мен да эски бола-бола барама.
Жылла башха дуниялагъа ётелле,
Мен а мында, ёз жеримде къалама.

Жылланы уа энтда-энтда кютерме,
Иги кесек назму сёзюм жазылыр.
Эски жылча, мен да бирде кетерме,
Къабырым а ёз жеримде къазылыр.

КЮННГЕ АЙТАМА

Келдинг, сыйлы Аллахны
Кёз къарамы сен болуп,
Арысанг а, солурса,
Къол аязыма къонуп.

Оюмуму жарытдың,
Жырыма умут бердинг,
Сагъышымы аллында
Къарапгыны кетердинг.

Сен барда — жашау да бар,
Сен — хар кимге да керек.
Сенсиз чацырагъын да
Чыгъаралмайды терек.

Хар кюн сайын келесе
Кеси жолларынг бла.
Сабийи да бёлейсе
Ана къоллары бла.

Биз бюгюн да тюбешдик,
Сени ауазынг — жарыкъ.
Атамы, анамы да
Сын тапларынг бир жарыт.

ЖЕРИМДЕ ЖЕРИМ —
АКЪ СУУ
ЭЛИМЕ АЙТАМА

Хар жара табынга кьолуму
Салгъаным сайын бир титирей,
Келеме биргенге, жолунгда
Игилик кёрююнгию тилей.

Атынгы айтып мен кыгчырсам,
Ма урлукъ себеди ауазым.
Тёгерек талагъа * мен чыкъсам,
Жырлайды жерими хауасы.

* Тёгерек тала — Акъ Сууда жерин аты.

* * *

Уянады Сырт тала,
Наныкъ ийисден тола,

Кырдыкларын чапдыра,
Чыкъ тамчыла чакъдыра...

Жырлайла къанатлыла,
Эрттенликден кеф бола...

Уянады Сырт тала,
Наныкъладан кыззара...

Кюн, кыздыра, ойнайды,
Хауада бал къайнайды.

ЭГЕЧЛЕНИ КЁТЮРЮГЮЗ

Жашауумда мен сукъландым жаланда,
 Эгечлери болгъанлагъа сукъландым.
 Эгечлини чырагъы бек жаннганды,
 Эгечсизни череги кёп бокъланды.

Мен кёргенме къарындашы ёлгенде,
 Апы эгечи бетин союп алгъанын.
 Бирсини уа, ахыр кюню келгенде,
 Жиляуу да этилмейин къалгъанын.

Аллах берип, болса эди эгечим,
 Сунар эдим мен кесими кетмезлик,
 Алай ауур басмазлыкъча кёп кечем,
 Мени къагъып, бир палах да ётмезлик.

Эгеч болгъан жанындады къыбыла,
 Эгечинг бар — сенде ахшы мадарла.
 Эгечлени кётюрюгюз, къубулта,
 Къарыу келир ала келген къадарда.

АТАМЫ КЪАРАМЫ

Кюн чыкыгъанды, жарыгъы
 Къонгуроу таууш ёте.
 Туман эки жарылып,
 Кёрюндю къая бети.

Кюн чыкыгъанды, таягъы
 Тауладан тюзге ёте.
 Къарт а, анга тыянып,
 Битеу нюр болуп бети.

Кюн чыкыгъанды, атамы
 Сын ташына къарадым.
 Саулай турады аны,
 Кюнча, жарыкъ къарамы.

БАРАМА ХОЛАМ ТАБА

Къарамым онга-онга,
Сёзлерим чалбаш бола,
Кюн да тийип тургъанлай,
Бир-бирде жете боран.

Барама Холам таба,
Жолум а арий, тала.
Мени сакълап тургъанча,
Жып-жылы от жагъала.

Ашыгъама кесим а,
Алда уча эсим да.
Ёчюлмей къалгъан жангыз
Бир жинк табар эсем а...

МАЛКЪАР БИЙИКДИ

Уллу туююлдю Малкъар,
Малкъар бийикди.
Хар тау къушу да
Учалмайды аны тенглигинде.

Жугъутурла туююшгенде,
Муююзде бир бирге тийген таууш
Жаланда
Малкъарда эшитиледи,
Чучхурну жыры бла бирге.

АЛЛАХ АЙТСА

Мен сюеме танг аллында
Беш да Тау Эл кѳанат жайса.
Хар небиз да иги болур,
Аллах айтса, Аллах айтса.

Мен суюмейме инсаныбыз
Ырысхыгѳа элин сатса.
Бир таулу да этмез алай,
Аллах айтса, Аллах айтса.

Мен сюеме жолгѳа чыкѳган
Ёз юйюне саулай кѳайтса,
Кѳууанырла сабийлери,
Аллах айтса, Аллах айтса.

Мен суюмейме, ким да болсун
Тилѳбизни малтап атса.
Жол бермебиз аллайлагѳа,
Аллах айтса, Аллах айтса.

Мен сюеме хар миллет да
Бир бирине жюрек ачса.
Кюн да иги тиер сора,
Аллах айтса, Аллах айтса.

Мен сюеме журтубузну
Оту жарыкѳ, жарыкѳ жанса.
Энди ёчулмез чырагѳыбыз,
Аллах айтса, Аллах айтса.

НИЕТИНГ ЖЫРЛЫ
БОЛУР

Жюрегинг таза эсе,
Ниестинг жырлы болур.
Ниестинг жырлы болса,
От жагѳанг жылы болур.

От жагѳанг жылы болса,
Арбазынг ояглу болур,
Арбазынг ояглу болса,
Сабийинг монглу болур.

АЧЫКЪ СЕЗЮМ

Къайда да Ата журтунг
Болсун, болсун биргенге.
Айта эсенг сёзюнгю,
Айт эшите билгеннге.

Адамлыгъынгы кёргозт
Жерге хурмет бергеннге.
Гыржындан да жиргенир
Топуракъдан жиргеннге.

Сен, танг болуп атсанг да,
Елмезлик сёз айтсанг да,
Махтанма, жаш, махтанма,
Апы суймез атанг да.

Эсирик болуп кетсенг,
Душман санга айтмаз дау.
Унутма, айып этер
Сени ёсдюрген Минги тау.

* * *

Биз бир бирден узакъбыз,
Биз бир бирден узакъбыз,
Ай бла кюнча узакъбыз,
Тюш бла тюнча узакъбыз.

Биз бир бирге бузлапбыз,
Биз бир бирге бузлапбыз,
Минги тауну бузуча,
Къыш чиллени тузуча.

БУРУНГУЛУ СУРАТ

Къарангы кече... Эки атлы
Къаяла ичин сагъайта,

Учадыла, учадыла...
(Жия окълагъа ушайдыла.)

Келе-келип тохтадыла,
Туякъладан отла атыла...

Сууукъ бетли дерт къамала
Чартладыла — элияла.

Жютю кёзле къарангыны
Тешедиле. Отла чыгъа...

Атланы кишигенлер
Зынг-зынг къаягъа чанчыла...

О, тер тамычыла агъа...
О, къан тама жол ташлагъа...

Ауду атлыланы бири,
Къаны бара, къаны бара...
Ачыкъ къалдыла кёзлери...
Къызыл-ала ат пери.
Ай жарыгъы — къызыл-ала.

ЕКСЮЗЛЮК

— Аппа, сен
Жиялп,
Жиялп,
Жиялп
Нек тураса?
— Санга алай
Кёрюнеди, жашым.
— Сора жиялумукъларынг
Агъып,
Агъып,
Агъып
Нек турадыла?
— Сени атангы — асыл
баламы —

Эсгереме,
Эсгереме,
Эсгереме, инжиле.

СЕЙИРДИ ДУНИЯ УЛЛУ ШАХАРДА

Уллу шахар.
Исси клон...

Гюрюлдеген кенг орамгъа
Кирип келди ийнек.
Къайдан эсе да...
Къалай эсе да...

Ма орамны ортасы бла
Барады, барады ол.

Кенг орам толады сют ийнсден.

Машина жаууу
Кюйген ийнсин.
Жолда клон эрите тургъан
Чайырны ийнсин
Хорлап, жапгыртды шахар жашауун.
Жапгыртды шахар хауасын
Сют ийнс.

Орамны эки жанында
Халкъ, тохтап, къарайды.
Къарайды ийнекте.
Къарайды, биринчи кѳргенча,
Къарайды ийнекте орам да
Жарыкъ терезелери бла.
Бийик юйлери бла.

Исси гуу-гуу тауушлары бла.
Дагъыда башха хахай-тухайлары бла...

Жол жанында тереклеге,
Жан кирди — сют ийис!
Къызып тургъан гюллеге
Жан кирди — сют ийис!

Ийнек барады.
Барады орам ортада,
Орамны жюриуюун
Тохтата,
Машинала жол бере,
Жол бере анга...

Желини асыры тыкъдан,
Асыры къызгъандан,
Кючден атлайды ол,
Кючден.
Орамны эки жанында халкъ.
Ким саусун бу ийнекни?

Уллу шахарны
Уллу халкъы,
Мен санга сорама:
— Ким саусун бу ийнекни?
Эшитемисе ѳкюргенин?
Нек тынгылайса?
Уллу шахарны
Уллу халкъы,
Адам туююлмюсе сен?

Къалай сейирди дуня,
Дуня уллу шахарда.

ЖАУУН БЛА ТЕНГ ЖАУТЪАН НАЗМУ ТИЗГИНЛЕ

Жауун жауады,
Алай жауады,
Къучакълаяллыкъча аны мен.
Жауун жауады,
Жерин жууады,
Атылып къалдыкъча ансыз мен.

Бу жауун алай
Халал жауады,
Къошула да мени къаныма.
Къыйын кюнюмде
Болушду манга
Жолумда абынмай къалыркъа.

ЖАУУННУ ЭНТДА БИР ЖЫРЧЫГЪЫ

Таула башындан
Шош эне келип,
Жырып да айта,
Шош келе-келип,

Орамда чабып,
Чабып тебреди,
Жашиллендире
Битеу тийрени.

Къартла къолларын
Узата анга,
Женгиген жаууннга.
Бу къуртъакълыкъны

Уллу терекге
Ол салам берди,
Жапгы арбазкъа
Ышарып кирди.

Юй башланы уа
Жууду да, ётдю,
Атлыны ызындан
Къууду да жетди.

Сабийча, жалан
Аякълай чаба,
Талагъа ариу
Гуржаба жаба,

Сабаннга тюшдю,
Бюртюкле болуп.
Кёгере чыгъар,
Тирликке болуп.

МЕН ЖОЛДА БАРА-БАРА...

Мен жолда бара-бара,
 Бир гитче чыбык таптым.
 Чыбыккыны терек этдим,
 Терекден юй ишледим,
 Юйде уллу от этдим,
 Отда баппу биширдим.
 Баппуну уа — арыгъан,
 Бек ач да болуп тургъан
 Бир жолоучугъа бердим.

Ол ашады да, тойду,
 Ыспас а этмей къойду.

ТУУДУКЪЧУГЪУМ
 ЛЕЙЛЯЧЫКЪГЪА,
 АЛЛАХ БЕРГЕН
 КЪЫЗЧЫГЪЫМА
 АЙТХАН БИРИНЧИ НАЗМУМ

Сен — таза балачыгъым,
 Гюлчюгюм болгъанчыгъым.
 Сюйдюмлю туугъанчыгъым,
 Жарытып тургъанчыгъым.

Ариу къаракъашчыгъым,
 Мени къарылгъашчыгъым.
 Жюрегиме жарагъан,
 Толу айча къарагъан.

Аллах берген къызчыгъым,
 Жерим кѳрген къызчыгъым.

Сен барса, энди манга
 Къартлыкъ не эталлыкъды?!
 Сен къойнумда тургъанда,
 Къартлыкъ кенге къаллыкъды.

Нюр сыфатлы къызчыгъым,
 Тангча татлы къызчыгъым.

МЕН АЛЛАХДАН
ТИЛЕДИМ

Танг атханды, тийрени,
Жап-жангыдан туудурун.
Мен Аллахдан тиледим
Жашасын деп туудугъум.

Танга алай ышарды,
Уллу Аллахны атындан.
Ол — алгъышха ушады,
Туудугъума айтылгъан.

ТОП

Мен топма,
Топ-топма.
Секирсем —
Мен окъма.

Мен топма,
«Топ», — дейме,
Ерге да
Ерлейме.

Желни да
Озама,
Жолуму
Созама.

Жашчыкъла
Мени атып,
Терезе
Ууатып...

Мени уа
Тюйдюле,
Сора уруп
Ийдиле.

Терекге
Да тийдим,
Арбазгъа
Да кирдим.

Андан да
Чартладым,
Орамда
Атладым.

Болдула
Ызымдан,
Мен а, мен,
Къызына,

Хауада
Учама,
Мен кюннге
Ушайма.

КИШИУЧУКЪ

Мяу-мяу кишиу, кишиучукъ,
Кесин манга ышыучукъ.

Чиммакъчыкъды, мур-мурчукъ,
Бир адыргы бурхучукъ.

Бетин кюнде жуугъанчыкъ,
Тойса, кёзюн жумгъанчыкъ.

Тобугъумда жукълаучу,
Мен кетсем а — жокълаучу.

Кёзлериме къараучу,
Сют табакъны жалаучу,
Хычыуунчукъ, талаучукъ.

КЮЧЮК

Бери ётген бла
 Чабады бери,
 Жюрегин бере...

Ары ётген бла
 Чабады ары,
 Билмейини арий.

Хар иисанга да
 Халаллыгы бла,
 Ёъарайды кючюк,
 Кеси уа — гюлчюк.
 Жаланлыгы бла

Тийди бир чурукъ.
 Сыныды кючюк,
 Ачы кычырып.
 Алайлай анга

Ауазы ёчюле,
 Алай сыныды.
 Ол аны ургъан
 Мени сындырды.

Ол къадар халкъда
 Жокъ бир Адам а..
 Энди кесими
 Анга атама.

ЭРИ УРУШДА ЖОЮЛГЪАН
ТИШИРЫУНУ АУАЗЫ

Жаз башын сакъладым,
 Кырдыкла чыкъдыла,
 Зурпукла къайтдыла таулагъа.
 Кесипгден тамата
 Болдула жашларынг.
 Турама тарала, тарала.

Кюз артып сакъладым,
 Бахчала бишдиле,
 Кёз жашым да бише, алача.
 Кюнлерим да кюнсюз,
 Аз болдум, саз болдум,
 Элия кюйдюрген талача.

Мен къышны сакъладым,
 Чачларым агъара,
 Къар баса жолланы хар эрттен.
 Жашынгдан туугъанига
 Атадым атынгы!
 Ма алай жашарса энди сен.

НЕ АЙТЫРСА МАНГА СЕН?

Ж а ш:

Сени кѳююп, атып кетсем,
Юсюнг бла атлап кетсем,
Не айтырса манга сен?

К ѳ ы з:

Мени кѳююп, атып кетсенг,
Ызынгдан а бек терк жетсем,
Не айтырса манга сен?

Ж а ш:

Мен башханы сайлап алсам,
Сенден узакъ болуп кѳалсам,
Не айтырса манга сен?

К ѳ ы з:

Сен башханы сайлап алсанг,
Басхан жеринг кесим болсам,
Не айтырса манга сен?

Ж а ш:

Башха бла юй кѳурасам,
Сени таба кѳарамасам,
Не айтырса манга сен?

К ѳ ы з:

Башха бла юй кѳурасанг,
Юйюнгден а мен кѳарасам,
Не айтырса манга сен?

Ж а ш:

Мен жангыдан умут алсам,
Сени кѳрмей, унуталсам,
Не айтырса манга сен?

К ѳ ы з:

Сен жангыдан умут алсанг,
Умутунга кирип кѳалсам,
Не айтырса манга сен?

Экиси да бирге:

Алай эсе, юйюбюзде
От тиргизип, аш этейик,
Мудахлыкъны тас этейик,
Кюнюбюзню баш этейик.

МАНГА БИР КЁРЮН АНСЫ

Мен тилейме, тилейме,
Сени кёрсем бир, дейме,
Кюнден туугъан нюрлени,
Жерде тургъан гюллени
Кёрмей да жашарыкъма,
Кёрмей да жашарыкъма.

Мен тилейме, тилейме,
Сени болсунла, дейме,
Игилikle бары да,
Жер жүзюню балы да,
Манга бир кёрюн ансы,
Манга бир кёрюн ансы.

Кёрюн манга, бир кёрюн,
Тангча болсун да кёлүм,
Мен гыржынсыз окъуна,
Мен бир жырсыз окъуна
Къалайым, дейме, дейме.
Мен ма алай тилейме.

* * *

Ариу эсенг — ышарчы,
Тейри кылышча,
Уста эсенг — тепсечи
Сен, сакъ жауунча.
Тёзюмлю эсенг — чыдачы,
Жол ташыча.

* * *

Терек ёлсе,
Отуп болуп,
Жылытады юйню.
Черек ёлсе,
Булут болуп,
Агъарады кюнде.

Гюл ёлсе уа,
Ариулугъу
Жырлайды игилекге.
Таш ёлсе уа,
Мекам болуп,
Къарайды бийикден.

Бюртюк ёлсе,
Тирлик болуп,
Чыгъады кёк тикде.
Поэт ёлсе,
Иги сёзю
Чагъады жүрекде.

* * *

Танг ата турады,
Тал атлай турады,
Тай отлай турады.

Къарт къалкъып къалгъанды,
Чёп чыкъдан къаннганды,
Танг юйге къоннганды.

От жана башлады,
Тау кюнню бошлады.

БАЗАРДА

Кысыккёз кызы кылай устады,
 Базарны кылуңда тутады.
 Ол кимни да алдап кыояды,
 Махтай да, малтай да ояды.

Юйренген ишиди — ма кысыккёз
 Харбызла сатады, аямай.
 Ышаргъан да эте, кёз кыса,
 Кызы ахча ишлейди, уялмай.

Кёргенлей, эслейди сатырда
 Чомартны, харбызла аллыккыны.
 Хатлама табарса сатыуда
 Бу кызыны да озун барлыккыны.

Харбызла ичича, кыш-кызыл
 Тюменле ойлайла арада.
 Харбызкёз аламны бу кызы
 Базарны тарх этмей алалды.

Харбызы жазулу, ызыккылы.
 Кызыны уа кёзлери кысыккёзла.
 Ёз жырын айтады хар харбыз,
 Сатынуу жырын а — ма бу кызы.

НЕДИ ШАХАР ДЕГЕНИНГ

Эки хоншу бир бирни
 Атлары да билмеген,
 Жолуккыганда, мангылай
 Жарыгын да бермеген.

Бир бирге, намыс этип,
 Хоншулук да иймеген,
 Бирини жарсыуунда
 Бирини келип, кюймеген.

Шахар олду — көгетле
 Тюкендеде ёсген жер.
 Сабийле ёз тиллерин
 Малтап, малтап ётген жер.

Шахарда гюллени да
 Сатып, алай берелле.
 Ант этеме, нени да
 Ахча кёзден кёрелле.

Фатарлары уа — чышчык
 Уяланы кёр да кыой.
 Мында кыууанч да азды,
 Тойлары да — арык той.

Айтыргымы айтдым,
 Хар сёзюмю да билип,
 Эсем да мен шахарда
 Жашагъанладан бири.

ТӨРТ СОРУУЛУ БИР НАЗМУ

Билемисе, кыаллай бирди
Ёмюрю иги жыры?
Билемисе, кыайдандыла
Кюн нюрлери гыржынны?

Билемисе, нек болады
Бала кёлю талада?
Билемисе, нек чыгъады
Ана кюню, кыарала?

КЪОЛЛАРЫМ

Мудахдыла кыолларым...
Ала бюгюн, хорланып
Кыайтып, тобукларыма
Кыонуп туралла, арып.

Сагъышлыла кыолларым...
Битеу ётген жолларым
Алада жазыалла.
Ызлыккыла — жазыуалла.

КЪАЙРЫСЫЗ СИЗ,
САЗБЕТ ДУНИЯЛА?

Аманла кюч ала,
Къурчлана,
Ахшыла азая,
Аз къала,
Адамлыкъ ууала,
Урлана...

Черекле таркъая,
Тар къала,
Къаяла оюла,
Союла,
Хауа да къуулана,
Уулана...

Къайрысыз сиз, сазбет дунияла?!

ГИТАРА

Терегим акъ чакъгъан сагъатда,
Жулдузча, юзюлсе жүрегим,
Ма къула тюзню да сагъайта,
От чакъдырып, кишнер жюйрюгом.

Къаралып чыгъарла булутла,
Кёз жашла тамыза танглагъа.
Тауларым, желленн бурулта,
Мудахлыкъ берирле тарлагъа.

Сен а, сен, къара да кийгенлей,
Болмайын эрттеинг, не кечинг,
Тауушсуз сынсырса, кюйгенлей,
Гитара, сен — жангыз эгечим.

КАВКАЗГЪА
КЪАРАГЪАНЛАЙ

Тангыбызны аудуруп,
Къанлы жауун жаудуруп,

Биз миллетни сындырып,
Аллах ургъан сундуруп,

Отубузну ёчюрюп,
Чыгъардыла, кёчюрюп.

Къара оноу къургъанла
Кюнлюбюзню урлалла.

Терслигибиз болмайын,
Седиредик, онгмайын,

Эр кишиле аскерде,
Къартларыбыз а кёрде.

Сабийле уа таш бола,
Миллетибиз тас бола.

Сарнайдыла анала,
Ачдан кёбе, къарала,

Жашайбыз да тузакъда,
Минги таудан узакъда.

Ёле туруп таулула,
Ёрге туруп таулула,

Кавказгъа къарагъанл
Ауалла алай-алай.

ЧАПЫРАКЪЛА АГЪАДЫЛА

Чапыхракъла агъадыла,
Жашауубуз чал бола.
Бир бирге терс къарай кетип,
Асыл жашла сал бола.

Чапыхракъла агъадыла,
Бир миллетден бирсине.
Халкъгъа аман ыз бичгенле
Энди жууап берсинле.

Чапыхракъла, кёз жашлача,
Агъадыла, саргъала.
Кавказия — жылы уя,
Сени алып сарнаула.

Чапыхракъла агъадыла
Уруш отну юсюне.
Уллу кёк а къаралады,
Ачыу эте, кючсюне.

Чапыхракъла агъадыла,
Жюреклеге ётелле.
Апаланы жияуларын
Желле алып кетелле.

Чапыхракъла агъадыла,
Замансыз кюе-кюе.
Тиширыула чыгъадыла,
Кёпден-кёп къара кие.

Чапыхракъла агъадыла,
Жерге-жерге чабалла.
Чал Кавказны къанай тургъан
Жараларын жабалла.

АШХЫ ТЕНГИНГ КЕТДИ ДА...

Ахшы тенгинг кетди да,
Мутурайып кьалдың сен.
Къадар жүгю жетди да,
Ёр жолунгда талдың сен.

Энди билдинг, жашауунг —
Магъанасы аз жашау.
Эни болгъанды акъ тауунг,
Тенгсиз жашау — саз жашау.

* * *

Чапыракъла
Елюрге,
Жерге кёмюлюрге
сюймегенден

Желге жалынадыла,
Анга тагъыладыла.
Къапатлыла болургъа
Кюрешедиле алай бла.

Бираз учсала —
Ол да асыу.

КЕРЕКМЕЙЛЕ МАНГА ТАНГЛА

Излей-излей,
Сени кёрсем,
Жарый-жарый,
Салам берсем,

Энди манга
Сёлешмейсе,
Истемейсе,
Сёз эштмейсе.

Алай бла
Болдум кьутсуз,
Бу дуняда
Мен умутсуз.

Ачылмасын
Энди кюн да,—
Къарамасын
Манга ким да.

Керек туйюл
Эсем санга,
Керекмейле
Манга тангла.

АНАСЫ КЪОЮП КЕТГЕН ЖАШЧЫКЪНЫ СЕЗЛЕРИ

Билмейме, нек эсе да,
Анам, мени да къоюп,
Арбазыбызда юзмез
Юйчюгюмю да оюп,

Къайры эсе да кетгенди.
Къайтмайды ол, къайтмайды.
Бир адам да анамдан
Манга хапар айтмайды.

Кючюкчюгюм да, мен да
Олтурабыз ма алай
(Анамы аллына къарай),
Ол — сынсий, мен а — жияй.

Терккъанат къарылгъачла,
Кёгюбюзню толтура,
Къалай жырлаучу эдигиз,
Анам да юйде тура!

Энди сиз да кетгенсиз
Анамы биргесине.
Анамы биргесине,
Жангыз къоюп кесими.

Къарылгъачла, тилейме,
Къайтыгъыз юйбюзге.
Сиз къайтсагъыз, анам да
Келин къаллыкъды бизге.

* * *

Эрттенлик.
Кюн жангылыгындан толу орам.
Уллу терезеледе уллу кюнле.
Мен алагъа къарай бара,
Кёреме терезеледен учхан кюн кёзлени.
Къол аязларыма жыйып аланы,
Бу эрттенликде алгъынлайма
Шахарымы хар адамып
Жангы эрттенлик бла,
Кесим да жангы бола.

Эрттенлик.
Кюн жангылыгындан толу къолларым.

* * *

Чуу, чуу, чуу ала,
Кюнден толады тала...

Аппа гебен этеди,
Ыппа батан элтеди.

Жашларындан туугъанла,
Ташдан суу чыгаргъанла,
Къадалып чалгъы чала,
Чуу, чуу, чуу ала.

Тешсей турады терек,
Юсюнде сары кёлек...

Бал татыу эте тала,
Келдим шаудан суу ала,
Чуу, чуу, чуу ала.

КЪАРАНГЫГЪА АЙТАМА

Къалай къартса,
Тюпсюзсе... Огъурсузса...
Гюл окъуна
Ечюлдю къарамынгдан.

О, жарлы, сени
Баланг да къарангы.

СЕНИ СЕЗЛЕРИНГ

Жетдиле
Сёзлеринг манга...
Жетдиле,
Къапатлары кюйюп.

Ала къондула да,
Энди кюедиле къол аязларым.

КЪАРТ АППА БЛА ТАНГ

Кёз ача башлады кюнчыгышы,
Къуршоучу тартады юллесин.
Къарт аппа, арбазгъа пош чыгып,
Бет жууду, тангына сёлеше:

«Жашадым мен, санга табына,
Келесе, жугъутурча, къарай...
Айтчы сен, жерде от къабынып,
Туудугъум думи болупму къалыр?

Азайгъан эсе да къабыным,
Тилейме, чыкъма сен, къаш туююн.
Айт манга, уллу от къабынып,
Думи болупму кетер жылы юйюм?

Бюгюн да чыгъаса сен жолгъа,
Арымай ёрлесин тор атынг.
Сары танг, ёлмесин мен санга
Къууанып къарагъан сагъатым».

Кюн жези жанады къаяда,
Арбазла уа жашаудан — толу.
Къарт аппа барады дуняда,
Хар тангны да ызлай ёр жолун.

КЪЫШ КЕЧЕ

Сагъат къагъады,
Алай къагъады...
Аны тауушу
Кечеми
Тешик-тешик этди,
Сени сакълагъан
Кечеми.

Баям, сени
Келмезлигинги билли,
Ура болур эди сагъат кеси кесин.

Кечени тешиклеринден
Къарлы жел сызгырады энди.
Къалай сууукъду дуниям.

АШАП-ЖАШАП КЪАЛАЙЫКЪ

Кечени къучакълайым да,
Жулдузладан къанайым да,
Толгъан айча къарайым да,
Алай барайым санга.

Сора тангига жетейим да,
Чолпан жюзюк этейим да,
Сени алып кетейим да,
Ашап-жашап къалайыкъ.

УНУТ МЕНИ, УНУТ

Сен кетдинг, манга терс къарап,
Кюнюм бата, бата, къанап...
Азмы сынсыгъанды умут,
Унут мени, унут, унут.

Жашау къыйынлыкъларым кѐп,
Кимме мен, терс къара да кет.
Мени дуниянгдан къурут,
Унут мени, унут, унут.

Ангынгдан да, къанынгдан да,
Жолунгдан да, къолунгдан да
Сыфатымы думп эт, улут,—
Унут мени, унут, унут.

БУЗ УРДУ

Кёк бузулду, бузулду —
Буз урду, ой, буз урду.

Тереклени сындыра,
Къошунланы сыздыра,

От чакъдыра ташладан...
Алай урун башлады,—

Тёгерекни къаралта...
Учун жетип, къанатлы

Жылы уясын жапды,
Алайлай тепмей жатды.

Кёзню ачып жумгъанча,
Биреуленни къуугъанча,

Буз аууп кетди сыртдан,
Ачыла жолла, журтла.

Къанатлы уа уясын
Жапханлай къалып къалды.

Жапханлай къалып къалды,
Ой, ол хазна уянсын...

Балачыкълары аны
Тюбюнден къарадыла.

Ечюлген къанатларын
Желчикле тарадыла.

АТАМЫ ТЕРЕКЛЕРИ

Узакъ жолгъа чыгъама...
Жер жылы, кёгюм женгил,
Атамы тереклери
Ашырадыла мени.

Бутакъларын узата,
Ала манга кюч бере..
Атамыча, хар бирин
Къучакъладым юч кере.

Ашырдыла терекле
Ахшы жолгъа ма алай,
Атам манга айтырыкъ
Сёзлени да шыбырдай.

БАШЫ САУДА
БАШСЫЗГЪА

Ёрге ётген да санга
Оноу этди.
Эншге ётген да санга
Оноу этди.

Ёрге ётгени оноуун
Да толтурдунг,
Эншге ётгени оноуун
Да толтурдунг.

Сора уа башсыз болдунг
Да олтурдунг.

АЛЛАЙ БОЛМА,
ТИЛЕЙМЕ

Кесин дайым тау этип,
Бирсини уа ау этип,
Онгсузну уа жау этип,
Сёз айтханнга дау этип...

Угъай десенг, окъ болуп
Эки кёзю от болуп,
Бармакълары тот болуп,
Алай бла жокъ болуп

Жашагъанны билеме.
Аллай болма, тилейме.

КЕЛЕДИ АЛМАУУУРТ КЪЫЗЫЛ ТАНГ

Алмаууурт
Келеди
Къызыл танг,
Жырлайды
Асыры
Къызылдан.

Алай ол
Жерими
Къызындан
Ариу а
Тюйюлдо,
Билеме.
Анга пйнан,
Мен сёз да
Береме.

Жерими
Къызы бир
Къараса,
Сау болур
Кимни да
Жарасы.

Чачып да
Кёк желге
Тарата,
Жашлапы
Ызындан
Таралта,

Орамны
Окъяна
Жырлата,

Ма алай
Атлайды
Ол ариу.
Ызында
Уа аны —
Ышарыу.

Келеди
Алмаууурт
Къызыл танг,
Келеди
Жерими
Къызы да.

* * *

Эрттенлик жауун терезеде
 Жазгъанча ёз жиляуун,
 Сагъышлы бетингде
 Жазама мудахлыгъымы.

Арыгъан къанатлы кючден
 Жетип къоннгапды уясына.
 Мен да алай келгенме санга,
 Кюз артыча, къарт болуп.

АНАСЫ ЕЛГЕН КЪЫЗЧЫКЪ

Анасы ёлген гитче къызчыкъ
 Жиляйды, къарай кёзюме.
 Эследим мен, ачыу кысып,
 Кёк да жауады, эзиле.

Оту ёчюлген гырхы къызчыкъ
 Жиляй турады кенг жолда.
 Бюгюн титирей жангы чыкъ,
 Таш кюеди мудах жырдан.

Кюе жазым, мен да муну,
 Башха амал тапмай, жаздым.
 Къуруп къалмаз ючюн умут,
 Болурма къызын кёк жазы.

«КЪОР БОЛАЙЫМ!»

«Къор болайым!» — деучю эди анам,
Таза, къарыулу да эте мени.
Баргъан жолум жарыкъ бола андан,
Андан — ауур жюклерим да женгил.

«Къор болайым!» — дейди аналары
Сабийлериме, учура аланы,
Къанатлы эте сабий тангланы.
«Къор болайым!» — жарыгъы аламны.

«Къор болайым!» — дейдиле анала,
Кёрюп болмай кюйсюз сауутланы.
Дайым ёссюнле «Къорболайымла»,
Ала — эгечлери умутланы.

Минги тауча бийик — «Къорболайым!»,
Хар кюнде жангы чыгъады ол.
Адамла! Биз анга баш урайыкъ,
Мирзеуге тенг болуп турады ол.

ЧАЛГЪЫДА

Танг жарыгъы чагъады,
Чагъады,
Шаудан суучукъ чабады,
Чабады.

Къая къарап турады,
Турады,
Чаллыкъны жел къууады,
Къууады.

Жангы кырдык ийиси,
Ийиси —
Дарманланы игиси,
Игиси.

ТЕРЕК БАХЧАДА

Къоллары — эмен бутакъла,
 Бетинде минг ызлыгъы
 Болгъан къарт киши
 Кюн жаратхан алманы
 Бетин сылайды, алып...
 Сылайды шырхы къоллары бла.

Сылайды,
 Сылагъанча сабийни бетин.
 Сылайды,
 Кеси бетини ызлыкълары кете...

О, жер баласы — алма,
 О, жыр багъасы — алма.

ТУУГЪАН ЖЕРИБИЗГЕ АЙТАМА

I

Юйюнгдю, дейдиле, туугъан жер,
 Гыржынынг да бишген от жагъанг.
 Мында мени къучакълайды жел,
 Мында терк сау болады жарам.

Сенсиз жокъ не ата, не ана,
 Танг атмай, къуруда кюн къанай...
 Билеме, сенсиз жокъ тилибиз,
 Думп болады къууанч кюнубюз.

Адамын тас этген кѣп заман
 Жилийды — сынадым аны мен.
 Туугъан жерин тас этген адам
 Жилияуда ѳтдюрюр ѳмюрюн.

Жазыуунг тарлада окъула,
 Аллахым жаратхан терсе сен.
 Ташчыгъынг ачыса окъуна,
 Жулдузунг сынсыгъан жерсе сен.

Жаниган окъдан сени сакълай,
 Жанып кетген, жанын берген —
 Уллу насып — жашларынга,
 Уллу насып — къушларынга.

II

Кюе, жана келди эсе да,
 Жарыкъ тангда чакъгъан жерим,

Не кыйынылык кёрдю эсе да,
Хорланмайып чыккыган жерим.

Къарт жугъутур мойюзлери
Эки бёлюп булутланы,
Тейри кылыч керилгени —
Ышаралла умутларынг.

Тереклеринг — кёк жырларынг,
Черекле — кыан тамырларынг.
Тейри кылыч чучхурларынг —
Айбат бетли хур кызыларынг.

Ма кёюнго чууаклыгы
Къанат кере кёзлеримде,
Хар тарынгы кыуатлыгы
Ёхтемликди жүрегимде.

III

Бир, жылы тыржынча, жумушакъ,
Бир, состар ташча, кыаты жерим.
Бир — ана кыолларына ушан,
Бир а жерим — ата кёзлери.

Тау башларынг — туюклеринг,
Ёлюмсюз жашларынг соккыган.
Сени жарыкк тилеклеринг
Бизни бар этдиле жокъдан.

Сер душманла айтадыла,
Гитчесе, дейдиле ала.
Кесингде уа атадыла
Битеу алам кёрген тангла.

Жашайдыла тюзде, тарда,
Тартып, темир юзалкыганла,
Кыая тешип, магъдан алкыган,
Жулдузлагъа узалкыганла.

Сен — бийиксе, алай бийик,
Кыарыусузла жашамазча,
Кюнюнг — халал, жарыкк тийип...
Душманларынг жаншамазча.

IV

Жерим! Сени жигит жашларынг,
Кенг кыулачынгдан кыанатла алып,
Бийикке учадыла алай,
Аталаны жырларын жырлай.

Сени жютю кёзлеринг бла
Кыарайдыла ала дуниякы,
Жюрек отлары жарыкк бола,
Кыйып кюн кесинге тыяна.

Сени бетингде чыккыган гюлге
Салам берелле туудуккларынг,
Ала билелле, керек кюнде
Ташларынг чагып турлуккларып.

Анапы акъ сютю жылылай,
Тазалай туркыаны ючюннге,
Баш урама санга жырымда,
Аллах ыразы болсун кюнюннге!

Жашасын сени таулу кючюнг,
Таркъаймай турлукъ саулукъ кючюнг.
Жашасын къадар болгъан кючюнг,
Халкъынга мадар болгъан кючюнг!

V

Ёсдюргенсе бизни,
Хар атламыбызда,
Хар айтханыбызда
Кёрюп туруп ючюн
Келлик кюнлеринги —
Кюлю кюнлеринги.

Сени уллу жүрегингден чыккъан
Кюндю — учургъан бизни,
Мирзеу бюртюклеча, чакъгъан чыкъда
Кёребиз кесибибизни.

Сени кишилигинге къайта да,
Хар къанатлы сёзюнде
Жылынып, сёлешибиз къайда да,
Тууа жангы сезимле.

Бар кёрген къыйынлыкъларынга баш
Ура, чыгъабыз жолгъа.
Таш болуп окъуна къалсакъ да, таш,
Этирбиз сени алгъа!

VI

Акъ тангынгы уууз сютюнден
Ичедиле жангы гюллеринг.

Мен тилей келеме хар кюнде,
Кёп болсунла кюлю кюнлеринг!

Кёп болсунла таза сёзлеринг,
Жулдузла тенсеген кёклеринг!
Гюллеча, чакъсыла беникле,
Кюнюнге ачыла эшикле!

Чыккъдынг, бар палахланы женгин.
Чёбюню да бермек алтынга.
Шауданларынг окъупа сени
Айта турадыла атынгы.

Къыш чилледе да тау башларынг
Туруп турадыла жылылай.
Терегинг шыбырдай башлады,
Ол эшитиледи жырынгай.

Тарыхынгы жазгъан къаламынг
Кертиликке юйретеди бизни.
Сени жап-жарыкъ кёз къарамынг
Къууанчы этеди кёгюбюзню.

Сен — жигитсе, жерим, уллуса,
Ана бетича огъурлуса.
Мен хар сёзюмю солуунгдан
Алама, иче акъ сууунгдан.

VII

Кёзлерингде ахшы умутланы
Барып да кёрюп турама, жерим.
Сенде атады да мени тангым,
Букъдургъаным жокъ, туурама, жерим.

Кёп кыйынлыкъ сынагъанма, жерим,
 Бушуу кёзлерин да кёргенме мен.
 Ексюз болуп жиягъанма, жерим.
 Сенден а кюч ала келгенме мен.

Жерим — биз жырласакъ, жырлагъанса,
 Жерим — биз жиясакъ, жиягъанса.
 Халкъыма уа юй бола келесе,
 Гыржын бурхуну да сен бересе.

Жашасын таулу болуп тургъаным,
 Кюн бла бирге сенде баргъаным.
 Мени насыбым, мени насыбым —
 Сени сюерге онгум болгъаны.

Кюн сайын бизге сары танг болуп,
 Ёлюмсюз танг болуп атхан жерим.
 Сенде ёрлейди кишилик жолу,
 Атам да, анам да жатхан жерим.

Чагъады кёкню тейри жиясы —
 Къалмадыкъ биз, къалмадыкъ биз
 жырсыз.

О сени жауунг жерсиз жиясын!
 Душман окъуна болмасын жерсиз.

Энди палах келмейин биягъы,
 Сюеме кюн тийсе арбазынга.
 Айынг, булутха салып жиягъын,
 Андан тынгылайды ауазынга.

VIII

Биргебизге келесе,
 Биз болушурча бир-бирибизге.

Кюнню да сен бересе,
 Ата-ана да кесингсе бизге.

Минги тауунг хар эрттен
 Сайын гимни жырлайды. Таула,
 Анга эжиу эте, ёхтем
 Къарагъанлай турадыла, саулай.

Хар сёзюнг — жангы тангды,
 Сагъышларынг башыбызда жюзе.
 Не этсенг да, не айтсанг да,
 Сенсиз къалгъан кюнню берме бизге.

Кёнюнг да унутхан болмаз.
 Къанынг кёп агъып, кёп агъып, кёз
 Жашларынг чыккъандыла аз.
 Жерим! Энди санга палах жетмез!

IX

Къыйын туады мирзеуюнг, къыйын.
 Гыржынны бети дайым жап-жангы.
 Санга хар кюн чыккъъаны сайын,
 Бетияден башланаса гыржынны.

Къадар сени кёп кере сынады,
 Сен кёргенни кёрдюле ташларынг.
 Аладан башланаса, аладан.
 Ала — ма кесинги кёз жашларынг.

Хар инсанынг да — ёлмезлик кючюнг.
 Барырбыз биз, ёте кёп тикледен.
 Тышырынг суумай туруп ючюн,
 Башланаса жылы бешикледен.

Ез халкынгды — сени алгъа элтген,
Беш да тау эл берди санга жашлыкъ.
Дунияда сени бийик этген —
Бийик таула угъай, — къарындашлыкъ.

Х

Къайда да жер башында
Чыкъмасын къама кындан.
Жаша энди, жерим, сен
Айырылмай халкынгдан.

Уллу Аллах сакъласын
Кюйсюзлюкню желинден.
Жаша энди, халкъым, сен
Айырылмай жеринген.

Мен жолумда келеме,
Баш ура хар кюнюнге.
Отунг жансын, гыржынынг
Бишсин хар бир юйюнге.

Бешик жырла айтыла
Турсунла от жагъангда.
Манга игилик келди
Бу сёзлени жазгъанда.

ТИШИРЫУНУ ЖАПСАРЫУ

Тынгылачы, тынгылачы,
Къалай жырлайла терекле!
Терекле жырлай турайла —
Толлукъдула бар тилекле.

Быллай танглада жиягъан
Айыпды, эгечим, айып,
Тереклени жырларына,
Келчи, бирге тынгылайыкъ.

Сабыр бол... Эшитемисе?
Къалай жырлайла терекле.
Жемишлери санга ышара,
Хар зат тепсей төгерекде.

Рахат жукълай сабийчигинг —
Биргенгеди бар игилик,
Къалай жырлайла терекле,
Башлары санга ийилип.

Жемишли терекге ушагъан,
Аллай тиширыуса, кёрдюм.
Сен жиягъанда, эгечим,
Къарыусуз болады жерим.

АНА ГЫРЖЫН ЭТЕДИ

Ана гыржын этеди
(Жерибиз тазалана...)
Ол — жашауну бетиди,
От да бир иги жана...

Тууадыла гырыкыла,
Туугъанча уллу кюнле.
Ышарадыла жылла
Аналаны кюнчюнден.

Анала гыржын эте
Тургъан сыйлы сагъатда
Жерден мудахлыкъ кетип,
Танг да къууанчы атды.

Бомба къалай чачылыр
Гыржын бише тургъанда?!
Кир сёз къалай айтылыр
Гыржын алда баргъанда?!

Сабий ёксюз болурму
Сыйлы гыржын саурукъда?!
Алгъын учмай къалырма
Гыржын барда — зауукъда?!

Ана гыржын этеди,
Адамлыгъыбыз — ана.
Ана — жашау бетиди,
От да анга деп жана...

УЛЛУ ХОРЛАУНУ КЮНЮНДЕ РАДИОГЪА КЕЛГЕН КЪАГЪЫТ

Урушдан къайтханлагъа,
Эрлик сёз айтханлагъа,
Жырла юлеше туруп,
Унутмагъыз, тилейбиз,
Ёксюз болгъанланы да,
Эрсиз къалгъанланы да.

Къанлы урушдан къайтмай,
Тангча жангыдан атмай
Къалгъан жигит жашлагъа
Сиз жырла айта туруп,
Босагъада олтуруп,
Кёзюн къандан толтуруп,
Энтда жолгъа аралып
Тургъан жарлы ананы
Унутуп иш кёярсыз!

УРУШДАН КЪАЙТХАННЫ СЕЗЛЕРИ

Жер да жаннган урушдан
Бутсуз болуп къайтды ол.
Эллилери жыйылгъан
Жерде былай айтды ол:

— Насыбыбыз ёлмеди —
Отубуз ёчюлмеди.
Кишилигибиз — бийик,
Душман бизге кюлмеди.

Халкълай къалдыкъ! — деди да,
Къарады, жарыкъ солуй...
Жашчыгъы уа келди да,
Сюелди, буту болуп.

СОКЪУР

Тас этгенди да
Тангын,
Излей барады аны....
Жол пёгери — таягъы.

КЪАР ЖАУА ТУРУП...

Мен эс жыйгынчы,
Етдюнг да кетдинг.
Мени къар тугул
Этдинг да кетдинг.

Сенсиз къалгъанма,
Сенсиз — жангызма.
Къарда эриген
Бир жангы ызма.

* * *

Кюн сайын
Жангыдан тууаргъа сыйгенден
Чактырадыла
Чаныракъла, кырдыкла
Тангны кеслерине.

* * *

Жауун эсе да,
 Жырым эсе да,
 Кёк талада жауады бир зат.
 Туман эсе да,
 Тырман эсе да,
 Кёк таланы жабады бир зат...

ЖАНГЫ КЮННГЕ АЛГЪЫШ

Жангы кюннге тюбейик,
 Жарыкъ бетли бола, биз.
 Сабий ышарыууча,
 Татлы болсун кюнлюбюз!

Жерде хар бир инсаннга
 Кесин берсин жангы кюн!
 Батмагъанлай турурча,
 Алай келсин жангы кюн!

Адамны сагъышларын
 Кётюрюп элталырча,
 Кючю болсун бу кюнню,
 Жюрекледe къалырча!

Сабий ышарыууча,
 Жангы бола келсин кюн,
 Арыгъан кёглюбюзге
 Ырахатлыкъ берсин кюн!

ТАНГЫМ ТЕПСЕЙ КЕЛЕДИ

Тангым тепсей келеди,
 Жангы кюнюм жырлайды.
 — Неде насып? — дегенге
 Айтырыгтым былайды:

— Сен да, мен да жашайбыз
 Бир бирибизге кыуана.
 Андан сора не керекди
 Экибизге бу дуняда?!

Мен, кюн таякъланыча,
 Тутама кьолларынгы.
 Шукур эте турама
 Биргеме болгъанынга.

Сен келесе, келесе,
 Юйлюбюз, гюлча, жангы.
 Терезеле ышара,
 Айтама бюгюн санга:

— Сен да, мен да жашайбыз
 Бир бирибизге кыуана.
 Андан сора не керекди
 Экибизге бу дуняда?!

СОЗАЙ ТУКЪУМУБУЗГЪА
АЙТАМА

Къайдан чыкгъанса,
 Ким биле болур?
 Къайсы ёмюрден
 Келеди жолунг?

Непча ауушдан
 Ауалгъанса сен?
 «Созай» деп къайда
 Къуралгъанса сен?

Кимле бердиле
 Бу атны санга?
 Халкъда — тукъум ат,
 Бизге уа — саугъа.

Лякъ ызларынг
 Кёп миллетде бар.
 Тёр от жагъанг а —
 Малкъарды, Малкъар.

Холам а — сени
 Ортамиринг.
 Алгъа андамы
 Гыржын биширдинг?

Созай дегенлей,
 Бар бола жокъ да,
 Огъурлулукъгъа
 Чыгъады жол да.

Созай дегеплей —
 Бетле да жарыкъ,
 Берекет келип,
 Жерде жокъ жазыкъ.

Алай сунады
 Хар писаныбыз.
 Алай атады
 Хар бир тангыбыз.

Созай жашлары —
 Тапшы сыкыгъанла,
 Адамлыкъ ючюн
 Таугъа чыкыгъанла.

Созай кызлары —
 Сурат салгъанлай,
 Ышарууларын
 Кюнден алгъанла.

Созай келинле —
 Жарытып келе,
 Тукъумубузгъа
 Айбатлыкъ бере...

Аллай тукъумбуз,
 Тарыхдан букъу
 Чыгъара келген
 Жютюкёз тукъум.

Заман толкъунла
 Бир бирин оза,

Ез жолун сала
 Келеди Созай.

«Менден иги жокъ», —
 Демеди Созай,
 Акъкъанат жырын
 Бюгюн да соза.

Керилип айтды,
 Демесин ким да,
 Бизни ючюн тийген
 Сунмайбыз кюн да.

Биз да бир тукъум
 Ез жерибизде.
 Отубуз жана
 Жюрегибизде.

Халкъгъа ётсюн деп
 Хар ишибиз да,
 Алай жашайды
 Хар кишибиз да.

Хар миллетте да
 Игилик тилей, —
 Бирлигибиз а
 Къая болсун дей,

Алай барабыз
 Тамблабызгъа,
 Айып келтирмей
 Уллу атабызгъа.

ИНША АЛЛАХ

Юйюме келеди танг,
Сюйюне келеди танг.
Мени алай жарыта,
Келиучю эди атам.

Кюнден къарайды алам,
Гюлден къарайды алам,
Мени алай къубулта,
Къараучу эди анам.

Жокъдула энди мени
Биргеме атам, анам.
Инша Аллах, саудула
Ма аллынча танг, алам.

ЭКИ КЪАБЫР

Манга къарагъанлай турады
Эки къабыр.
Мени къоругъанлай турады
Эки къабыр.

О, ёчюлген эки чырагъым —
Эки къабыр.
Ортагъызда олтуруп жилидым,
Эки къабыр.

Къайтып келнучю эки жерим —
Эки къабыр.
Хар кюн сайын манга кюч бере —
Эки къабыр.

Мени эки да уллу тауум —
Эки къабыр.
Бар сауладан да эки сауум —
Эки къабыр.

Бири — анамы къабыры.
Бири — атамы къабыры.

ТАС БОЛДУ КЮНИОМ

I

Тас болгъанды бир
Топ-толу кюниом.
Ким излер аны,
Табалыр кимим?

Учуп барыргъа
Къанатларым жокъ.
Аллымда энди
Таиг атханы жокъ.

Тас болгъанды бир
Саппа-сау кюниом.
Энди аны табып
Бералыр кимим?

II

Бюгюнню кюниом,
Къуру арбалай,
Кетди баш эншге,
Жюксюз, дынгырдай.

Тюпсюз челекди —
Бюгюнню кюниом.
Энди аны артха
Къайтарыр кимим?!

Бюгюн мен адам
Болалмагъанма,
Атам айтханча,
Баралмагъанма.

Ычхынып кетди
Бюгюнню менден,
Энди ол къалды,
Атылып кентде.

Жолум къысхара,
Кюниом кесиле,
Айып этеме
Кеси кесиме.

* * *

Аллай сёзле тапдынг...
 Ачытыр сёз тапдынг.
 Анчытыр сёз тапдынг.
 Къаралтыр сёз тапдынг.
 Аралтыр сёз тапдынг.

Аны манга сыздынг
 Ызымдан.
 Ол келип чапчылды.
 Агъарта чачымы.

Кетип барама.
 Къууап, кёрюп
 Жаралы ызымы.

ТОЛМАГЪАН ТИЛЕК

I

— Ёлме, ёлме, балам,— деп,
 Анасы тилей эди.—
 Сенсиз бир кюнчюкно да
 Жашауум жокъ,— дей эди.

— Кёрлюгюмю кёргенме,
 Келлигим келгенме,—
 Дей эди анасы.

— Гыржынымы ашадым,
 Кён ахлуму ашырдым,—
 Дей эди анасы.

— Тауусдум бар ишими,
 Дауу жокъ бир кишини,—
 Дей эди анасы.

— Энди алай этейим,
 Сени ючюн кетейим,—
 Дей эди анасы.

II

— Ёлме сен, жангызым,— деп,
 Анасы кычыра эди.
 Баласы уа... ёчюле
 Тургъан бир чыракъ эди.

— Аллахчю, кетме сен,— деп,
Ана жалына эди.
Баласы уа ауруудан
Къыза, жарыла эди.

— Кетме, балам,— деп ана
Къазауат эте эди.
Баласы уа, баласы
Кетеден-кете эди.

ЕКСЮЗЛЕ АНАСЫ

(Коста Хетагуровдан)

Ой, къалай ачы
Къабады боран.
Къузгъун окъуна
Къабыша болур.

Боран ёкюре,
Къайнайды кючю...
Нар эл жукълайды
Бузлагъан кече.

Къырау агъартхан
Тикле да, жарла...
Эл кыйырында
Эски халжарда

Чыракъ жилтинчик
Адыргы жана.
Боран а улуй,
Жолланы жаба.

Жюреги сынсый,
Ексюзле анасы,
От тиргизгенди,
Чоюнну асып.

Беш сабий отха
Мудах къарайды.
Жарлы ана уа,
Сынсый, жилийды.

— Бир аз тѣзюгюз,
Балачыкъларым,
Азыкъ берликме,
Бишгенлей, алыш,—

Дейди тиширыу
Сабийлерине,—
Бусагъат сизни
Тойдурлукъма мен...

Тютюнден тола
Халжарны ичи,
Эрин эсгерди,
Азая кючю.

«Къар ауушда сен
Юзюлюп кетиш...
Беш сабийинги
Да ёксюз этиш.

Жабышмы къойду
Сени ёлюм къары?
Нек жибергенем
Мен сени ары?

Бек гитчечигинг,
Къаракъашчыгъынг,
Ачдан арала,
Ийип башчыгъын...

Аны уллусу
Чуусуз жатады...
Мени хар тангым
Аман атады.

Не этейим, жаным,
Жокъду амалым.
Санга барайым,
Былань алып...»

Жепилеринден
Эски халжарны
Боран, сызгъыра,
Себеди къарны.

Танг белги бере,
Ач сабийлени,
Шош келе-келип,
Жукъу бийледи.

Сазбетле болуп,
Жукълап къалдыла.
Боран кючюнден
Халжар къалтырай.

Ана мулжаргъа
Салды аланы,
Юслерине да
Жабыш саламны.

Суу а чоюнда
Къайнай, тѣгюле.
Жиямукъла уа
Кюлде ёчюле...

Алай жукълайла
Ёксюзле кече.
Эс тапдырмы
Жукъу бир кесек?

Къырау агъартхан
Тикле да, жарла...
Эл кыйырында
Эски халжарда

Бурхусу болмай,
Жюреги жана,
Ташла кыйнагып
Турганды ана.

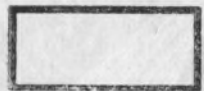
ЖУЛДУЗЛА — ЖЫРЛА

Кюндюз кыанатлыла кёкню
Сюредиле, сюредиле,
Сора ёз жырларын
Себедиле, себедиле.

Кече уа ма ол жырла, толуп,
Чыгъадыла, жулдузла болуп.

Поэма

ЖЕР

Кюн барады,
Барады таудан аууп,
Узун кьолларын
Кесине жыя.
Сюелеме,
Кюн тюрсюннге боялып,
Кьолларым да кюн
Нюрлерин жая.
Барады кюн,
Таудан аууп,
Жерни сабанларында
Татыуу кьала,
Жерни жол ташларында
Жылыуу кьала.
Жерни адамларында
Жарыгы кьала.

2

Жер... Сюелеме
Ауанам,
Кенг кьулач ауанам
(Бола арауан...)
Таудан тюзге,
Тюзден таугъа ёте,
Къучакълайды жерни,
Кюнчыгъышдан
Кюнбатышха жете,

Къучакълайды жерни.
 Мен а сюелеме,
 Бетим кюнден тола.
 Кюнню кючюнден
 Бийик бола, жарыкъ бола...

3

Жер бла кюн
 Бирге къошулуп,
 Кётюргендиле
 Мени кёкге.
 Мен иги ишле эте,
 Жашар ючюн кёпге.

4

Эрттенлик...
 Жер бюгюн да башхады,
 Башхады тюненеден.
 Жер бюгюн да ахшыды,
 Ахшыды тюненеден.
 Жер бюгюн да жангыды,
 Жангыды тюненеден,
 Жер бюгюн да танглыды,
 Танглыды тюненеден,
 Кесин бизге саугъа эте,
 Инсандан инсанига ёте...

Жангыдыла жерни
 Сагъышлары,
 Жангыдыла жерни
 Ауушлары.
 Жангыдыла мени ызларым,
 Кюн ауапада

Есген ызларым,
 Жети кёкге
 Етген ызларым.

5

Жерни кёкюрегине
 Салама къолларымы —
 Сеземе уллу жерде
 Ата жерими солугъанын,
 Кюч ала таулу болгъаным.

6

Жер бла кёк
 Бир къолдан
 Ашырадыла кюнню дуниягъа,
 Бир бирге тыяна.

Ашырадыла,
 Ата-ана сабийлерин
 Ашыргъанча,
 Жюреклерин берик

Сора ишлерин бошай,
 Тауусула, тауусула
 Кесини ардулугъундан,
 Батып кетеди кюн,
 Келир ючюн жангыдан.
 Уллу алам, чеплеу башча,
 Къарай аны ызындан.

Хар туугъаны сайын
 Кюн адамны жюреги бла

Етеди да жерге,
Чыгъады алай,
Кырдыкла бла ёсе,
Сабанла бла бише...
Алай чыгъады кюн, ишлей.

Андан а кьонуп
Адамны кьолуна,
Анга болушады
Кюнлю болургъа,
Игиликте барыргъа.

7

Адам юй ишледи,
Къол жылыуу юйню
Къабыргъаларына ёте.
Адам юй ишледи,
Ачыкъдан-ачыкъ
Бола бети.

От жагъа кыза,
Жанады от,
Кюнню кызы —
Жанады от.
Азыкъ бише,
Жанады от.
Адамны иши —
Жанады от.

Жангы юйню ожагъындан
Чыгъады тютюн,

Аманлыкъланы
Барын юте,
Чыгъады тютюн...
Юйню биринчи сагъышыча,
Чыгъады тютюн.
Юйню биринчи алгъышыча,
Чыгъады тютюн.
Жангы юй дуниягъа кесин
Кёргюзтеди,
Терезелери ышара,
Иесине ышана.
Алам кёрсюн жерде
Дагъыда бир юй жаратылгъанын.
Адам кёрсюн жерде
Дагъыда бир чыракъ жаннганын.
Жер а кьууанады анга.

8

Тиширыу
Жангы юйде
Ёшюн салгъанды сабийине,
Юйню от жагъасы сюйюне.
Сабийни бетчигинден чыгъып,
Ананы кёлюнде
Жангы сёз тууады.
Аны аты «кьууанчыды».
Ол сёз тюшеди жерге,
Урлукъ тюшгенча,
Жауун тамычыла тюшгенча.
Ол сёз бишеди жерде,
Жюзюм бишгенча,
Сабан бишгенча,

Ол сёз —
Жерни сютю.

Жер а кѳууанады анга.

9

Шаудан...
Ууучуму толтурама суудан,
Анда кѳреме кюню,
Кѳкшю, булутланы.

Мен аланы ичеме да,
Кюпча, жарыкѳ болама,
Кѳкча, кенг болама,
Булутлача, эркин болама.

Жер адамгѳа бек багѳалы —
Сууну бергенди.
Аны бла бирге
Табийгѳат адамны
Кѳолуна келгенди.

— Жерде жер болсун! —
Дегендиле бурунгулула.
— Жерде эр болсун! —
Дейбиз эндигиле.

10

Бизни бетибизде жарыкѳ,
Кѳзлерибизде ышарыу
Жерден келедиле бизге.
Адам а аны ючюп

Жерге жүрек жылыуун,
Акѳылыны кѳанат кѳарыуун
Кѳояргѳа борчлуду,
Кѳояргѳа!

Адамсыз жерге
Жашау жокѳ.
Жерсиз адамгѳа
Жашау жокѳ.

Андан керекди жерге
Бек алгѳа адам.
Адам жерни иесиди,
Табийгѳатны игисиди.

Андан сора жерге
Кюн керекди.
Кюн — жерни жүрегиди.
Жерни бар тамырларында —
Кюнню сютю.

Жерге дагѳыда
Суу керекди.
Суу — жерни кѳанатлары.
Дайым шууулдан
Турлукѳ кѳанатлары.
Толкѳунланган
Кырдык кѳанатлары.

Жерге
Сабан агѳач да керекди.
Сабан агѳач — жерни кѳаламы,
Жерни тарыхын
Жаздыргѳан кѳаламы.

Жерге ташла да керекдиле.
Көндюле да жерни
Салышырыкъ сыңлары,
Айтыллыкъ жырлары.

Жерге таула да керекдиле.
Таула — бийикликке
Юйретедиле инсанланы.
Адамла бийик болур ючюн,
Жерде игилик болур ючюн,
Турадыла таула,
Тууадыла таула.

Жерге
Жолла да керекдиле.
Керекдиле,
Жюрекле бир бирге
Тюбер ючюн,
Кюн жерге тиер ючюн,
Урушну тюер ючюн,
Къыралла бир бирге
Ышарыр ючюн,
Адамла бир бирге ышаныр ючюн,
Саутла ууалып
Къалыр ючюн.

11

Къарайма жерге.
Къарайма.
Аны бетинде
Жарыгы бла

Мени кёзлеримде
Сагъыш
Кёкге баргъан кёпюр
Боладыла.
Ол мени сезимими кёпюрюдю,
Мени хар сёзюмю кёпюрюдю.

Кёпюрюмде хар атламым —
Мени жылларым,
Мени жырларым.
Заман ёте баргъаны сайып,
Кёпюрюм бийикден-бийикке чыгъа,
Анда сабийле чаба...

Адамла!
Мени кёпюрюм бла
Сизни умулларыгъыз да барсынла,
Муратыгъызгъа элтирик
Умулларыгъыз.
Сизни туудукъларыгъыз да барсынла,
Сизге насып берлик
Туудукъларыгъыз.
Мени кёпюрюм бла
Сизни сагъышларыгъыз да барсынла:
Аргъы тау — ары болсун,
Берги тау — бери болсун,
Ортасы къууанчдан толсун!

12

Адам сюрюлген,
Кюн жылыуу ётген
Жерге урлукъ себеди,
Урлукъ бюртиукле жерге

Сабанчыны кёз жарыгъы бла
Тюшедиле, тюшедиле,
Сабанчыны кёол жылыуу бла
Тюшедиле, тюшедиле.

Урлукъ бюртиюкле
Кюн нюрлерин табадыла,
Сабанчыны тер тамычылары тамадыла.
Сюртюню уа тылпыуу бара.

Ол тылпыудан
Адамны кёоллары
Эшедиле гюлменди.
Аны жер кюз артында
Къысарыкъды.
Къысарыкъды
Кесини байрамында.

13

Жаз башыны биринчи жаууну...
Жауады, жерге
Тансыкъ болуп.

Жер къууанады анга.
Терен агъач шошайып,
Тынгылайды жырлы жаууннга,
Тынгылайды жылы жауунга.

Биринчи жауун а
Шыбырдайды,
Биринчи жауун а
Жырлайды:

«Атланганда, алгъа болугъуз,
Тебиннгенде, малгъа болугъуз,
Къарангыда чыракъ болугъуз,
Уллу Аллахха ийнакъ болугъуз...»

Агъач ортасы талачыкъда уа,
Жанкъозла, жанкъозла...
Мен алайда тобукъланып,
Жанкъозну кёйинума алып...

Терен агъачдан а кукук къычырады:
— Ку-ку, ку-ку, ку-ку...
Терекден терекге кёна:
— Ку-ку, ку-ку, ку-ку...
Жауун жердеп тансыгъын ала,
Жанкъозла жерин
Кёзлерича къарай...
Кукук таууну келеди манга
Агъач ичинден
Жауун шыбырдауунда.

Бу жанкъоз жауун а келе кесиме,
Эски таурухну салды эсиме...

...Эртте-эртте заманлада
Жигит улап жашагъанды.
Жюрегинде гюлю болгъан,
Кишиликин оту жаннган
Таулу улап.

Бирде къанлы душман
Чапханды таулагъа.
Жерин кёоруулай,

Хазырланып иги,
Душманны аллына
Чыктыганды ол жигит.

Душманны жыгъалгъанды
Ол жигит,
Кеси да жыгъылгъанды
Ол жигит.

Аны анасы, ёлюмге ийнанмай,
Жангыз жашын излей чыктыганды.
Кёп жолланы арытханды.
Кёп жаз жолланы,
Кёп кып жолланы,
Жашыны атын айтып кычыра:
Ку-ку-ку.
Жангыз жашын чактыра:
Ку-ку-ку,
Таула,
Къаяла,
Аулакъла
Мудах жууап
Бергендице,
Анга къошулуп, эригендице.

Бир жыл а жаз башында
Ол ана сейирлик этгенди —
Жанкъоз жаууннга
Кирип кетгенди.
Кирип кетгенди, игиликле чыгъарыкъча,
Жашын анда табарыкъча.

Андан бери жауунла
Жауадыла, къайта-къайта.

Жер ючюн жап бергенлени
Хар бирини атларын айта...

Жаланда жауунла биледиле,
Жаланда жауунла бередиле,
Аланы хар бирини атларын,
Хар ана бла атланып.
Ма аны ючюн жилийдыла жауунла,
Беш да Тау Эли тауунда.

Ол ананы жүреги уа,
Къанатлы болуп,
Жашын шёндю да
Излейди, излейди:
«Ку-ку, ку-ку», — дейди.

Эсигизге тюшер
Жауун жаугъанда
Кукукнубу акъ жыры,
Кукукнубу мудах жыры.

Жер а хар жыл сайын,
Андан бери
Жашларын излеген апаланы
Кёз жашларын чыгъарады,
Чыгъарады, жанкъозла этип,
Жылдан жылгъа ётуп...

Биринчи жауун
Жангыдан шыбырдай башлады.
Терен агъач шомайып,
Тынгылайды жангы жаууннга,
Тынгылайды тангы жаууннга.

Жауун а къарт агъачны
 Чапыракъларына
 Жаз башыны
 Келгенин шыбырдайды,
 Табийгъатны бетин жууа.

Бу жауунда
 Ненча ана, хайран эте башын,
 Излей болур жашын?!

14

Адам къазауатда
 Журтун къоруулай,
 Ахшы умутун къоруулай,
 Ауду жаниган аулакъда.
 Къаралгъан аулакъда.
 Ауду да, жерни
 Мирзеую,
 Агъачы,
 Кырдыгы болуп, чыкъды.
 Сора ол.
 Мирзеуча,
 Агъашча,
 Кырдыкча, ёсюп башлады.
 Ёсе келип,
 Уллу сын болду,—
 Жерни ёлюмсюзлюгюню сыны.

Адам сын болуп
 Сюеледи жерде,
 Ол минг адам ючюн
 Минг кере ёлгенди.

Кеси ючюн а
 Ёлмей къалгъанды,
 Жюрегини тебиуюн,
 Бар умутларын
 Жерге салгъанды,
 Жер ёсер ючюн,
 Жер къозлар ючюн.

15

Адам кирди да
 Бишген сабанига,
 Будаи башны уууп,
 Къуйду къол аязына,
 Арыгъаны кете,
 Ауругъаны кете,
 Жашаугъа шукур эте.

16

Жерни гыржыны
 Тюз ниетли инсанлагъа
 Элпек болсун!
 Палахда,
 Къыйынлыкъда
 Эл бек болсун!
 Аз болсунла жерни
 Жырын ёлтюргенле!
 Аз болсунла жерде
 Парийча юргенле!
 Гыржындаи эсиргенле!
 Аз болсунла жерде
 Изарлыкъны сюргенле!

Жашасынла
Халаллыкты ахлулары!
Жашасынла
Жерми таулары, суулары!
Бююн да жангы кюн
Тууду жерге,
Адам тууганча.
Ол аллымда турады,
Адам турганча.
Атлап барады ол,
Жюрегим бла ётюн
Мени да умутлу этип.
Жер а кзууанады анга.
Чыгма орамга —
Жарык журтум, —
Жашларымы кюлларындан тутуп.
Ала — кюлларымы барганлары,
Мени кучюм болганларым.
Кенг орамда барабыз,
Уллу, уллу болабыз,
Бийик, бийик болабыз,
Жолда алай барабыз.
Жер а кырай бизге,
Ыразы болуп, ышарып.
Кюн а кюл аязларыма
Кесини бетип салып...
Аллах кыары берсин дейме,
Ахшы, таза тилеклеге.
Ёсюнле журтуму сабийдери,
Жерни кзулачы ёсгенча,
Юйюмю кзууанчы ёсгенча.

Жанар

АКЪ СЫРТДАН МАНГА ДЕРИ — СЕНИ АУАЗЫНГ

Ол тулпар парий эди, бөрютут таулу парий. Томуроубоюн. Бөкембут, чубуркыйрукъ, жютютини. Аты да Тутар деп. Тутханын жибермеучо. Эллилени кёбюсю анга Ачаны Ити деучю эдиле. Акъжюрек адамны къатында кёз къарамы, дарийча, сыйдам, таза. Кир инетлини кёргенлей билип кююучу эди. Тийреде жокъ эди аны танымагъан, тийреде жокъ эди ол танымагъан да.

Хапарым аны юсюнденди. Битеу халкъ да биясы деп айтама.

I

Кечени тынгысыз шошлугъу бийлеген, айча, төгөрек арбазда Тутар, кесине жер табалмай айлана кетип, гимхотун кёкге тиреди да, хорсунуп тургъан жүрегин жапсара, ёнюн бошлап, улуду. Кёкде кимге эсе да бир зат айтханча... Жулдузаны титирете... Тийре итле гузабагъа къалдыла. Бирлери юре, бирлери уа. Тутар айтханны ангылап, улуй башладыла. Кече сескенди да, къаяла зыгырдагъан ауазлары бла жууаппадыла.

Бир кесекден юйню эшиги ачылып, урушда жаралы болгъан сол бутуна жантая, Ача чыгып келди. Ол, гыйы ташладан этилген тапкада олтурду да, тютюн къабындырып, терентерен тарта башлады. Тутар несини аллына барып чёкдю. Иеси да улуу кюллары бла аны,

кесине тартып, кѳучакѳлады. Ариу айтып, хар замандача, кѳубултур умут этди. Парий а кѳайгѳылы сынсууун тохтаталмады.

— Тутар, харип, нек тынгысызса? — деди Ача. Парий сѳлеше билсе, Ача ѳмюрюнде сынамагѳан, ол угѳай эсе, аны атасы да эшитмеген, бир инсан да кѳрмеген палах халкѳына жетип келе тургѳанын айтырыкѳ эди.

II

Танг белги бере башлагѳанды. Жаратылышны Аллахдан келген шоплугѳун жаралы эте. андан, тюбюнден, битеу жер кѳтюрюле, тарны ичин теңдире, гюрюлдеген кѳп огѳурсуз таууш, кѳп кѳара машина кирип келеди. Тарны ичин эки жѳрыш, тунчукѳдура, халкѳны жырын, сары тангы атдырмазгѳа, юйледе от жакѳдырмазгѳа деп келедиле ала. Сары кѳаяла минг ауазларында билдире ол палахны келююн.

Эл а шоп. Эл а — жукѳлай...

Тутар тѳшден кѳарайды ол болумгѳа, кѳзлери жана. «Эл нек тебе болмаз, нек кѳтюрюлмейди? — дейди ичинден. — Бу кѳара кѳузгѳунла нек кирдиле элге? Халкѳ туруп, аланы нек таламайды, нек кѳыстамайды, нек кѳуумайды?»

Парий, ол тынгысыздыгѳы ичин кюйдюре, эшитге, юйге чанды. Ол да тѳшден энерге, Ачаны юйюню аллында да бир машина тохтады. Андан хыны тюшген адамланы атлагѳанларын окѳуна жаратмады ит. Аладан бири сехлени кѳылычларын аягѳы бла уруп тюшюрдю да,

арбазгѳа суху кирип тебиреди. Тутар, юрген зат этмей, аны жолун кесип тохтады. Адам бла ит бетден-бетге сюелдиле. Огѳурсуз эдиле келгенни кѳзлери. «Аллайны юйге жиберирге жарыкѳ туююдю», — деди итни жюреги.

Ол адам хыны кѳычырды, юрген этгенча. Парий тепмеди. Адам алгѳа атлам этди. Ит да атлады алгѳа. Адам белбаууну онг жанында тагѳылып тургѳан кѳандан кѳара затны чыгѳарды. Тутарны кѳзлери кѳан чанды да, ол, акѳ тишлерин от чакѳдыра, бу аман адамны юсюне секирирге хазырланды. Алайлай юйню эшиги терк ачылып, биреу жетип, парийни бойнундан кѳаты тутду. Ол Ача эди.

Элни тѳбен жанындан, огѳары жапындан да тиширу сарнаѳула, сабий кѳычырыкѳла, ушкок атылгѳан тауушла чыгѳа башладыла. Юйню ичинден Ачаны кѳатыныны жюрексинип жилагѳаны да эшитилди. Аскерчилени орамдан кѳарагѳанлары да, юйню кѳуршалагѳанлары да сауутларын шарх-шарх этдире, аууз шытыларын чачдыра, кѳычыра, ашыкѳдыра тургѳанлай. Ача машинагѳа кѳысымла элтип атды да, ахы кетип, арлакѳта тургѳан итине жанлады. Экиси да бетден-бетге кѳарадыла, эки таза, халал жюрек. Ача, парийни кесине кѳысып, кѳаты кѳучакѳлады да, кѳычырыкѳ этип жилады. Тутар а, не этерге билмей, абызыран, несини зыбыр, тузлу сакѳалын кѳатлап-кѳатлап жалады. Алайда ангылады парий айырылыу сагѳаты тузлу экенин.

Сехледен кѳарап тургѳан аскерчиле, сауут ойнатханларын, кѳычырыкѳ-хахайларын да

кѳоюн, ит бла адамны бир бирден айырылгъанларына кѳарап, сын болдула.

Кѳз жашлары бурчакъ-бурчакъ агъа, Ача иттиден кѳчден айырылып, жаралы бутун эки кѳолу бла тутханлай, эхчеле юйюне кирди. Босагъада сюелип тургъан арыкѳсуу узун аскерчиге:

— Кимпи оюууду бу палах? — деп сорду. Ол, сѳз да айтмай, сызгъырыуун да тохтатмай, кѳолунда шкогуну бурну бла кѳабыргъада Сталинин бла Берияны суратларын кѳртѳзтѳю. Ача мурдар бачамаланы суратларына жѳютю кѳарап, тауча жараулу аман да айтып, жияу-сыйыт эте тургъан кѳатыныны кѳолундан кѳагъанакъ жашчыгъын алды.

Алай бла ючюсю да юйден чыкѳдыла. Тиширыу кѳычырыгъын, жияуун да тохтатып, эрини бетине кѳарады. Кѳрмеген эди бирге жашагъан жети жылларында аны алай сазбет, сурбет, тынгылауукъ болуп.

Ача, туууп ѳген кѳудуретине кѳарап, бир кесек сюелди. Ол журтун, табийгъатын кѳз кѳарамаы бла кѳучакълай эди. Кѳыяма жолгъа чыгъардан алгъа таулу жерини хауасындан кѳкюрегин толтуруп-толтуруп жута... Кѳара сауутлу кѳара кишини кѳара кѳарамаы таудугъа кѳарап турду. Ача, кѳагъанакъчыгъын да кѳкюрегине кѳысханлай, алас-булас атлай барып, дууулдай тургъан машинагъа минди. Тиширыуун да ары тартып алды. Сора Ача, эшиклери апша-ачыкъ кѳалып, айтыр сѳзюн айталмай тургъан юйюне, кеси жүрек жылыуун са-

лып ишлеген юйюне кѳарады. Кѳарады да, терезеле жияй тургъанларын эселеди.

— О сыйлы Аллах! Терсин — терслигине, тѳзюню — тѳзлюгѳне кесинг жолукѳдур, — деди таулу, эки кѳолун да кѳкге узата, жаралы бууча ѳкюре. — Бир хатасы болмагъан бу жарлы халкѳны уа ѳз ташындан айырып кѳойма, тилейме, — деп, кѳк да, жер да эшитирча кѳычырды да, машинаны кѳюбюрѳню ортасында, сын ташча, сюелгенлей кѳалды.

Армау болуп тургъан Тутар а ѳрге, адамлары болгъан жерге, секирди. Ай медет, ол чыгъалмады ары. Бийик эди. Алайлай машина тебиреди. Машина жеринден тепгенлей, Ачаны кѳоллары кеси алларына алгъа узатылдыла. Тауларындан, кѳаяларындан тутуп, алагъа тагъылып, бу палахны тохтатып кѳояргъа кѳурешгенча.

— Тутар! — деп кѳычырды Ача. Ол аузун уллу ачып, дагъыда не эсе да айтды. Алай гюрюлдеген кѳара таууш жутуп кѳойду таулуну ауазын. Череклени жиялгъанларын, кѳаяланы ауур ахтыныуларын, от жагъаланы сууукъ тынгылауларын жутханча.

III

Тутар, не этерге билмей, юйюню кѳоюн кеталмай, бир кесек армау болуп сюелди да, узайып баргъан машиналары ызларындан атылды. Кетип баргъан жияу-сыйытны ызындан элден чыкѳгъан жерде жетди. Кесини адамлары болгъан машинаны кѳыйналмай

танды да, аны тыяргъа кюрешиди. Аллына чыгъа, сол жаны, онг жаны бла бара.... Чархланы къабаргъа кюреше... Ачы-ачы юре...

Жетмеди къарыуу ол палахны тохтатыргъа. Баям, бир амал табылыр эди, бу азапны чыгаргъанла итле болуп, Тутар а адам болуп сюелселе.

Болмагъандан сора, машиналары ызындан тебипреди. Чаба-чаба, жүрегин жолгъа салып, бар кючюн аямай чаба... Ол къазауатда Ачаны: «Тутар!» — деп кычыргъан ауазын энтда эшитди. Ёрде сыгынын баргъан машинагъа иги да жууукълапханында уа, Ачаны бетин парт окъуна кёрдю. Машина эшиге айланпашлай, азая баргъан кючюн жыйын, парий ары секирди. Кюбюрюне жарты-кърту илсини, бир кесек бара барды да, битеу ауурлугъу бла жерге горф деп тюшдю. Азмы, кёнмю турду.... Бир кесекден эс жыйды. Ёрге турургъа кюрешиди. Туруп, ол кызыуу бла алгъа чабаракъ этди. Алай, сюелалмай, жолгъа ауду. Аны ал онг бутуна не эсе да бир зат болгъан эди. Билягъан болурму эди алайда жарлы парий жанындан сюйген несинден айырылгъанын? Туталмады бу жол Тутар, туталмады...

IV

Ол, сюркеле, тырнакълай, жанталаша, Акъ Сыртха чыкъды. Андан, ол бийикден, къарап, къара машиналары къара барыуларын кёрдю. Тенмей, кёз кыакъмай, солзуун айландырмай, ых демей къарап турду. Жилиу-сарнаула узая

барадыла. Тарны къаялары, агъачлары, ташлары, жоллары да узая баргъанча кёрюндю парийге. Бу жерин къудурети да, аны кесини битеу жашауу да...

Тарны жүрегин жутуп алгъан машинала кёзден ташайдыла. Сарнаула да ёчюлдюле. Энди Тутарны жүрегинде башланды сарнау. Башланды да, парийни къулагъына Ачаны ауазы жангыдан эшитилди. Дунияда бар ауазладан арну ауаз. Тутаргъа не заманда да кюч бере келген ауаз. Бусагъатда уа, жүреги тарс деп эки жарылырча, мудахлыкъ берген ауаз.

Ол ауазны кётюралмай, бёрютут кесин тыялмай, ёнюю ахырына дери ачып, жилиу жырын айта, ижиле, улуй башлады. Алай сарнады таулу парий, къайла башында булутла адам къанындан кызаргъан сундура. Алай улуду, бу журтланы, бу тауланы, бу жерин иелерин артха чакъыра. Аллахха жалына. Алай улуду, ичине тартхан тылыуу жилиу болуп чыгъа...

Ёню къарыкыгъандан сора сагъайып тургъан ташлагъа жапаланып, ёксюз кючюкча, жүрексинин сынсыды. Сынсыуу да тюгенип, кеси кесин да унутуп, чуу этмей, алайда, Акъ Сырт башында, сойланды.

Март эрттенликни, къарт эрттенликни ачы аязы парийни сыртып сылай, ауур ахтынды.

V

Бир заманда, юч аягында кючден сюеле, Тутар ёрге турду да, кесини эсин излегенча, тегерегине къарады. Къоншу итле алайгъа келип тургъанларына ол, нек эсе да, артыкъ

сейир этмей, чубур къуйругъун бир булгъан къойду. Итле уа, бирем-бирем къанг-къуиг этдиле да, улуй башладыла, парийге болуш-лукъ бергенча.

Тутар ауур башын эниште ийгенлей, эрий баргъан къарда къан ыз къоя, акъсай-токъсай, ёрге, эл таба айланды. Бирси итле бары да ызындан тизилип тебиредиле.

Ит жыйын эл аягында къабырлагъа жууукълашды. Тутар ётюр кеталмады. Ол биле эди Ачаны атасы, анасы да мында асыралгъанларын. Тохтап, ёмюрюнде былайгъа биринчи келгенча, хар сын ташха тюрслеп, хар бирине ичинден не эсе да айта, алай къарады. Ол халинде бир кесек турду. Сора юре башлады. Юргени уа — нек тынгылайсыз, нек кётюрюлмейсиз, халкъыбыз кетгенден сора сиз былайда къалай къаласыз, дегенлиги эди. Ол, асылжюрек, сын ташла адамла болуп чыкъсала сюе болур эди, баям.

VI

Кюню кёмюлген, оту ёчюлген тау элли итлери ара орамда барадыла. Ала хар чунгуруп, хар ташын, хар агъачын да иги билген, иги таныгъан элли юйлерини ожакъларындан тю-тю чыкъмайды, терезелери сокъур кёзлеге ушайдыла. Ых деген бир адам таууш жокъ. Тууарланы ёмюргенлери, къойланы макъыргъанлары, тауукълашы къангкылдагъанлары палах келип, элли тебе тургъан улуу жүрегин чыгъарып, алып кетгенин билдиредиле.

Ол затны ангылагъанданмы, огъесе... Элли ортасында ныгып болуучу жерге жетгенлей, итле тохтадыла да, бир кесекке кынкъ этмей турдула. Сора Тутар, башха амал тапмай, башын артха атып, мудахлыкъ оту жана тургъан кёалерин да кысып, хырхы ауазын тылшыуу къатып бошлап, сууугъан тышырланы жилауун энтда башлады. Аны ауазы бу жол къалай эсе да ачыуланып чыгъады. Акъ Сырт башындача, инжиле, эрий, тилей угъай... Кимни эсе да жаныгъан этгенча, алай, огъурсуз. Бирси итлени ауазлары да анга къошулгъанда уа, ол жыр бу жерге, аны халкъына, хар инсанына келген палах бир заманда да унутулмазлыгыны белгисича эшитилди. Бирде уа таулу итлени удуулары кёчгюнчюлюк палахы сюрюп кетген халкъны ызындан узун сарын салгъанча кёрюнедиле. Элли эслен олтуруп, ныгып этиучю жерни бюгюн итле сагълап къалгъандыла.

Бир кесекден Тутар кётюрюлюк, туугъан арбазына тебиреди. Бирси итле да жайылдыла юйлерине, таулула эрттенлик дууадан жайылгъанча.

Тутар ёз арбазына кирди. Арбаз, къалай эсе да, бир жаралы жаныуаргъа ушады. Парий, анга болушругъу келгенча, бара-барып, жатма тюбюнде Ача олтуруучу тапчанны къулагъын бир-эки жалады да, андан башха амал табалмай, несини атылып тургъан чабырларына башын салып, алайда сынсый, сойланды. Сойланып эди арбаз да.

Тутар алай тургъанлай, ийнекни ёмюрени эшитилди. Парий сагъайып, терк окъуна кё-

тюрюлдю, халжар таба тебиреди. Аны көргенде, кзуру биз кылып кыалдык да дегенча, Ачань Айкышха ийнеги жиямсырагъанча, мюнжордеди. Парий, көп болмай туугъан бузоучукъ тургъан гитче орунчукъну эшигине барды. Арт аякъларына сюелин, кюреше кетип, гимхоту бла тюртдю да, кыдауну ычхындырды. Сора ийнек орунну эшигинде тогъайны ёрге этди да, эшик таууш эте, ачылды. Энди бузоучукъ эркинликте чыккъды. Энди ийнек да башына бош болду.

Бузоучукъ жетип, кзуйругъун да ойната, кёмюк этдирип, эме башлады сютден кымын тургъан эмчеклени алышындыра.

Алайда, көргенин, билгенин да унутуругъу келе, ышаныуу ахыры бла тюгенин кыалмагъаны себепли, Тутарны жүреги арбазгъа тартдырды. Ким биледи... ол юй артына — халжаргъа ётген кезинде... Адамлары артха... Бир да билмезсе.

Парийни көргенлей, арбаз биягъы айырылыу кюйюн соза башлады. Юйню эшиги кенгине ачылып тургъанын көргенде уа, Тутар сескенген окъуна этди. Ол, акъсагъанын да хорларгъа кюреше, гыйы ташладан этилген тапкъала бла кётюрюлюн, юйню ичине кыарады. Ёчюлген отда сууугъан чоюн, бишген эт ийис. Юй тюбюнде атылып тургъан жарты гыржын. Ёчюле баргъан жау чыракъ. Ундурукъ юсюнде тюп-баш болгъан тёшек, жастыккъала... Юйню ичине кирип, нек эсе да гыржынны жалады. Ууалып тургъан арну бояулу кыангачыккъала. Парий ангыламады ол не зат болгъанын.

Алгъа атлап, энишге да ийилип, ийисген кёрдю. Ма алай билди Тутар бешик ийисин. Ма алай кёрдю Тутар ууалгъан бешикни. Бираз мычыгъандан сора, аны акътырын сынсыуу улуугъа бурулду. Алайда парий, башы да артха атып, улуду, юйню ичин зынгырдата...

Парий жияуу эте эди, ууалгъан бешикни жияууун. Халкъ бешигини жияууун. Парий жияуу эте эди, атылып кыалгъан гыржынны жияууун. Халкъ гыржынны жияууун.

VII

Кзуругъан тау элни экипчи тангы атды. Март айны тангы, морт сынган айны тангы, оту сууугъан айны тангы, кзуту кзуругъан айны тангы.

Танг, хар замандача, кыанатларын жайып, кзудуретни жангырта, жарыта, жырлата келмеди бу жол. Кеси кесин тое келди, кыанатлары кюе келди да, элни башындан кыарады. Юйлени терезелеринде кесини уллу кёзлерин кыоя, арбазлагъа зыбыр кёл аязларын сала. Танг, жауа-жауа, шош жияды. Эл анасыча жияды танг, насыпсыз анача.

— Жаз башы ёсерми энди бу жерде? — деп сагъышланды танг. Акъ Сыртдан а анга жууан-ха Тутарны жыры эшитилди: алай ийжиле келди ол жыр, дунияда бар жырладан мудах жыр. Мен бек ангылайма ол жырын. Бирсиле да ангыласыла аны:

Эзе, эрите жанымы,—
 Дейди ол.
 Айтып турлукъма жырымы,—
 Дейди ол.
 Жырымы айтып турлукъма,—
 Дейди ол.
 Танг бла атын турлукъма,—
 Дейди ол.
 Келли турлукъма Акъ Сыртха,—
 Дейди ол.
 Къалауур болуп эл журтха,—
 Дейди ол.
 Сен кесинг къайтып келгинчи,—
 Дейди ол.
 Манга къолунгу бергинчи,—
 Дейди ол.
 Аллынга къарап турлукъма,—
 Дейди ол.
 Чакъыра, алай турлукъма,—
 Дейди ол.

VIII

Ма алайды, кѣчгюнчюлюк азабын чекген,
 от жагъасындан юзюлюп кетген халкъны па-
 рийи — зауаллы Тутар, тулпар Тутар, сени
 къадарынг. Мен бюгюн да эшитме сени ауазы-
 нгы, жиялгъан ауазынгы. Эшитме да, мен да
 жиялайма. Ауазынг а учуп айланады Беш да
 Тау Элли башында. Кѣк бла жерин арасында
 уллу кѣчгюнчюлюкню азабын халкъ унутуп
 къоймаз ючюн, алайла палах энди болмаз ючюн
 учады сени ауазынг. Тутар. Андан бери — Акъ
 Сыртдан манга дерин саудай жетген ауазынг.

БАШЛАРЫ

НАЗМУЛА

Окъуучума алгъыш сѣзюм	7
Эки соруу	8
Тангга алай киреме	9
«Мен шахаргъа...»	10
Эрттенлик	11
Холам	12
Тутхан ишиме айтама	13
Жашауну атасыды урунуу	14
Ана тилибизни къадарыны юсюнден сагъыш эте	
келгенде туугъан сегиз тизгин	15
Учсун, учсун ауазынг	16
Къайсыны юсюнден сагъымшала	17
Терек ауду	19
Тилегиме алгъыш этеме	20
Къуршоучугъа чыкъгъанма	21
Санга тыянганма	22
Уллу жыйылмуда малкъар тилин сансыз этип	
сѣленген таулугъа айтхан сѣалерим	23
«Биреуге кенг, биреуге тар...»	24
Жокъду бирлигибиз	25
Адам азан къычырады	26
Акъ Сууну кѣгюню чалбаш ауазы	27
Жекбашны халкъгъа айтхан сѣалери	28
Къычыргъым бла басып, жарамы ачыгъанын	
сынытл этген сагъатымда жаратылгъан назму	29
Жарынгъа айтама	30
«Черек барады...»	31
Адамны табийгъатха айтхан сѣзю	32
«Къолларым санга...»	36
Бирге кѣтюре жашауну	37
«Сымарланып, тишпры...»	38
«Ата журтум!..»	39
«— Алтын алай къыйын...»	40
Аурутгъан таулугъа	41
«Тау тѣппени акълыгъы...»	42
Хоншум	43
Чапракъ бла таш	45
Поэтле жарлы болалла	46

Арып кбалармы таулу?	47
Палахны да хорлайды бирлик	48
Бир таулугъа айтылгъан назму	49
«Тепсейсе, манга байрам кбураи...»	50
Кёчгюнчюлюкню жыры	51
Кёк асыры чууакъдан	52
Анамы кьоллары да дугъума ийис этгучю эдиле	53
Таг — тешикли калач	54
Анамы эгечи Атталан Чуннайны кызы Къыз- чыкъны эсгергенде туугъан тизгинле	55
Къарт къатын бла къарт киши	56
Жашлары кюйдорген атаны сёзлери	57
Ичгичини анасыны жилауу	59
Жашы ажымлы жоюлгъан кишини сёзлери	60
Ананг аруса	61
Адам дуниядан кетсе	62
Сабийлигим	63
«Кетди бюгюнню кюн да...»	64
Ана	65
Жашау — кюрешди	66
Ата ташы	67
«Къанат къагып кетедиле...»	68
«Жангыз жаны дуниядан кетген киши...»	69
Орамда	70
Мен да аныча келсем эди	71
«— Сёзюнг бла онг бердинг», — деди хоншум манга...»	72
«Ай жарыгъы. Гитара...»	73
Жилайды чыракъны жарыгъы	74
«...Кьолларынг...»	75
Таулу хичин	76
Кичибалык элде азатлык ахлусу, файгъамбар сыфатлы Кязимни 130-жыллыгъыны кбууан- чын этген кюн айтхан сёзюм	77
Адам улаукъ себеди	78
Жашауунгу этдирме кюл	79
Къалды бетинг бетимде	80
Кеси кесиме айтылгъан назму	81
Жыр жарытханлай турсун юйюню	82
«Кечени юсюмден...»	83
«Арбаз... Толгъан ай...»	84

Кьолларынг кбуулталла кьолларым	86
«Келеди, келеди таг...»	87
Анамы бети, анамы кьоллары	88
Таулума деялыкъма	89
Анама айтама	90
Жангы жылда эски болуп кетелле	92
Кюннге айтама	93
Жеримде жерим — Акъ Суу элиме айтама	94
«Уянады Сырт тала...»	95
Эгечлени кётюрюгюз	96
Атамы къарама	97
Барам Холам таба	98
Малкъар бийикди	99
Аллах айтса	100
Ниятинг жырлы болур	101
Ачык сёзюм	102
«Биз бир бирден узакъбыз...»	103
Бурунгулу сурат	104
Ексюзлюк	105
Сейирди дуния уллу шахарда	106
Жауун бла тенг жаугъан назму тизгинле	108
Жауунну энтда бир жырыгъы	109
Мен жолда бара-бара...	110
Туудукъчугъум Лейлячыкъгъа, Аллах берген къызчыгъыма айтхан биринчи назмум	111
Мен Аллахдан тиледим	112
Топ	113
Кишичукъ	115
Кючюк	116
Эри урушда жоюлгъан тишируну ауазы	117
Не айтырса манга сен?	118
Манга бир кёрюн ансы	120
«Аруу эсенг — ышарчы...»	121
«Терек ёлсе...»	122
«Таг ата турады...»	123
Базарда	124
Неди шахар дегенинг	125
Тёрт соруулу бир назму	126
Кьолларым	127
Къайрысыз сиз, сазбет дунияла?	128
Гитара	129

Кавказгъа къарагъаппай	130
Чапыракъла агъадыла	131
Ахшы тентинг кетди да...	132
«Чапыракъла...»	133
Керекмейле манга тагъла	134
Анасы къоюн кетген жашчыгъны сёзлери	135
«Эрттенлик...»	136
«Чуу, чуу, чуу ала...»	137
Къарангыгъа айтама	138
Сени сёзлеринг	139
Къарт анна бла танг	140
Къыш кече	141
Ашап-жашап къалайыкъ	142
Унут менц, унут	143
Буз урду	144
Атамы тереклери	145
Башы сауда башсызгъа	146
Аллай болма, тилейме	147
Келеди алмаууурт къызыл танг	148
«Эрттенлик жауун терезеде...»	150
Анасы ёлген къызчыкъ	151
«Къор болайым!»	152
Чалгъыда	153
Терек бахчада	154
Туугъан жерибизге айтама	155
Тиширыуну жапсарыу	163
Ана гыргъын этеди	164
Уллу Хорлауну кюнюнде радиогъа келген къагъыт	165
Урушдан къайтханны сёзлери	166
Сокъур	167
Къар жауа туруп	168
«Кюн сайын...»	169
«Жауун эсе да...»	170
Жангы кюннге алгъыш	171
Тангым тепсей келеди	172
Созай тукъумубузгъа айтама	173
Иинша Аллах	176

Эки къабыр	177
Тас болду кюнюм	178
«Аллай сёзле тагъынг...»	180
Толмагъан тилек	181
Ексюзле анасы	183
Жулдузла — жырла	186
Жер (Поэма)	189
Акъ Сыртдан манга дери — сени ауазынг (Ханар)	207

Созаев А. С.

С Даст бог: Стихи, поэма, рассказ.— Нальчик: Эльбрус, 1995.— 224 с.

ISBN 5-7680-1039-4

Вера в святость отчего дома, родного слова, понятий добра и любви, устремленность к свету — вот отличительные черты поэзии А. Созаева.

В сборник автор включил новые стихи, поэму «Земля», а также рассказ «У расставания соленый вкус» — образец поэтической прозы.

4702100200-039 95
С М125(03)-95

Литературно-художественное издание

Созаев Ахмат Султанович

ДАСТ БОГ

Стихи, поэма, рассказ

На балкарском языке

Редактор А. Т. Додуева

Художник Ю. М. Алиев

Художественный редактор В. Л. Захаров

Технический редактор Н. М. Мокаева

Корректор Р. А. Боттаева

ЛБК № 1 от 30.09.91.

Сдано в набор 12.05.95. Подписано к печати 27.07.95.
Формат 70×90^{1/32}. Бумага офсетная № 1. Гарнитура обыкновенная новая. Печать высокая. Усл. печ. л. 8,19. Уч.-изд. л. 6,0. Тираж 700 экз. Заказ № 1304.

Издательство «Эльбрус»

Нальчик, ул. Адмирала Головки, 6

Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года

Миниформпечати КБР

Нальчик, проспект Ленина, 33

Мозауунг тарлада окума,
Алахонч паратхан төрө сөн.

Машгоманг агыса окума,
Муидуунг сынсыган төрө сөн.

Акмат Созаев